

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
ΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ, ΤΟ ΚΛΙΜΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΗΛΙΑ
ΒΕΝΕΖΗ**

ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ:

ΑΡΓΥΡΩΣ ΤΣΙΚΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

ΒΑΛΕΝΤΙΝΗ ΧΡ. ΚΑΜΠΑΤΖΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ – ΣΙΝΔΟΣ 2011

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

❖ ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
❖ ΠΕΡΙΛΗΨΗ	2
❖ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΗΛΙΑ ΒΕΝΕΖΗ	4
❖ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΒΕΝΕΖΗ	8
❖ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΤΟ ΚΛΙΜΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΒΕΝΕΖΗ	15
❖ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΒΕΝΕΖΗ	27
❖ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΟΝ ΒΕΝΕΖΗ	36
❖ ΠΑΡΑΘΕΜΑ – ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΒΕΝΕΖΗ	43
❖ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	60

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Ηλίας Βενέζης υπήρξε ένας από τους κορυφαίους της λεγόμενης «γενιάς του '30» και τα έργα του εξακολουθούν να διαβάζονται και να διδάσκουν.

Το 1957 εξελέγη μέλος της Ακαδημίας Αθηνών και το 1964 διοικητικός διευθυντής του Εθνικού Θεάτρου και πρόεδρος της Καλλιτεχνικής του Επιτροπής, ιδιότητα που διατήρησε ως το 1967. Από το 1960 ως το 1963 προήδρευσε στην Επιτροπή Κρίσεως Ταινιών του Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης, ενώ από το 1960 επίσης είχε από το ραδιόφωνο την προσωπική του εκπομπή («Σας μιλά ο φίλος σας»). Να προσθέσουμε ότι το 1932 είχε παντρευτεί με την αίβαλιώτισσα Σταυρίτσα, το γένος Μολυβιάτη, με την οποία απέκτησε και το μοναδικό του παιδί, την Άννα.

Το 1971, βαριά άρρωστος, αποσύρθηκε από την πνευματική και κοινωνική ζωή, για να πεθάνει δύο χρόνια αργότερα, στα 69 του. Στον τάφο του, στο νεκροταφείο του Μόλυβου στη Λέσβο, υπάρχει, έπειτα από επιθυμία του, μια μόνο λέξη: ΓΑΛΗΝΗ.

Παρακάτω θα παρουσιάσουμε εκτενώς το βίο του Ηλία Βενέζη καθώς και το έργο του.

Η βιβλιογραφία στην παρούσα εργασία έγινε με το σύστημα MLA.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η βιογραφία του Ηλία Βενέζη (λογοτεχνικό ψευδώνυμο του Ηλία Μέλλου), ο οποίος γεννήθηκε στο Αϊβαλί της Μικράς Ασίας το έτος 1904. Το έργο του είναι εμπνευσμένο από τον ξεριζωμό και τα προβλήματα των προσφύγων που βίωσε και ο ίδιος. Είναι ένας από τους σημαντικότερους πεζογράφους του 20ού αιώνα, και έργα του μεταφράστηκαν σε ξένες γλώσσες. Τιμήθηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας και τον Έπαινο της Ακαδημίας Αθηνών για τη Γαλήνη. Πέθανε στην Αθήνα το 1973.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται οι χαρακτήρες των βασικών έργων του Βενέζη. Οι άνθρωποι των έργων του είναι πολύ απλοί, ζωντανοί, ολοκληρωμένοι και πειστικοί. Οι ήρωες του Βενέζη βιώνουν τραγικές, ιστορικές, κοινωνικές και φυσικές καταστάσεις, στις οποίες παρουσιάζουν δυναμική αντίσταση.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφεται το κλίμα της εποχής του Ηλία Βενέζη. Ο συγγραφέας έχει ως βασική θεματογραφία την τραγικότερη εθνική περιπέτεια του 20ού αιώνα, την Μικρασιατική Καταστροφή, την οποία βίωσε με οδυνηρό τρόπο ως αιχμάλωτος στα εργατικά τάγματα της ανατολής, από όπου ελάχιστοι επέζησαν.

Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφονται οι στόχοι του έργου του Ηλία Βενέζη που είναι οι εξής:

- Να παρουσιάσει τα δεινά που υφίσταται ο άνθρωπος μέσα στη δίνη του πολέμου, αλλά και μετά από αυτόν.
- Να δείξει την αδιάκοπη προσπάθεια των ανθρώπων να ανταπεξέλθουν στα χτυπήματα της μοίρας και να βγουν νικητές.
- Να φωτίσει ιστορικά γεγονότα.

The first chapter is the biography of Ilias Venezis, who was born at Aivali of Asia Minor, in 1904. His writing was inspired by his personal experience of his emigration, and the cruelty he experienced by being a refugee. He is one of the most important writers of 20th century, while many of his books have been translated in many languages. He was honored with the 1st fiction award and the award of Athen's Academy, for his book *Galini*. He passed away in Athens in 1973.

At the second chapter, the main characters of the most important books of Ilias Venezis are being analysed. The characters of his books are simple, alive, strong and convincing. They experience tragic historical, social and physical situations, while they show remarkable strength getting over them.

The third chapter describes the social situation at the time of the writing of Ilias Venezis. The writer has as a main theme the most tragic national disaster of 20th century, the disaster of Asia Minor, which he himself experienced in cruelty, while being kept as a slave at the order of labors of Middle East, where only a few survived.

At the fourth chapter, the objectives of the writings of Ilias Venezis are being described. These are:

- To present the consequences the war has on humans, not only during but after it as well.
- To show the endless effort of humans to overcome the difficulties of life and destiny.
- To bring light to major historical facts.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΗΛΙΑ ΒΕΝΕΖΗ

Ο Ηλίας Βενέζης (επίσημο όνομα Ηλίας Μέλλος, 1904 Αϊβαλί - 1973 Αθήνα) ήταν έλληνας συγγραφέας, μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Έγινε γνωστός για τα μυθιστορήματά του *Αιολική Γη* και το θεατρικό έργο *Μπλοκ Σ*. Έγινε ο πρώτος έλληνας συγγραφέας του οποίου τα έργα μεταφράστηκαν σε πολλές γλώσσες, κάνοντας γνωστή την ελληνική λογοτεχνία στο εξωτερικό.

Γεννήθηκε στο Αϊβαλί της Μ. Ασίας στις 4 Μαρτίου 1904, σύμφωνα με αυτοβιογραφικό του σημείωμα, σύμφωνα, όμως, με άλλες πληροφορίες από επίσημα έγγραφα πρέπει να είχε γεννηθεί το 1898. Ο πατέρας του, Μιχαήλ Μέλλος, καταγόταν από την Κεφαλονιά και η μητέρα του από τη Λέσβο. Βενέζης λεγόταν ο παππούς του Δημήτριος (από την πλευρά του πατέρα του).

Τα πρώτα χρόνια της ζωής του τα έζησε στο Αϊβαλί, μέχρι τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, το 1914, οπότε και εγκαταστάθηκε με τη μητέρα και τα αδέρφια του στη Μυτιλήνη, μέχρι το 1919. Το 1922 η οικογένειά του

εγκατέλειψε οριστικά πλέον τη Μικρά Ασία. Ο ίδιος όμως δεν πρόλαβε να επιβιβαστεί στο πλοίο: αιχμαλωτίστηκε και εστάλη στα εργατικά τάγματα για 14 μήνες. Οι εμπειρίες του από τα εργατικά τάγματα περιέχονται στο πρώτο μυθιστόρημά του, *Το νούμερο 31328*.

Το 1923 απελευθερώθηκε και επέστρεψε στη Μυτιλήνη. Εκεί υπήρχε αξιόλογη λογοτεχνική κίνηση με πρωτεργάτη τον Στρατή Μυριβήλη, ο οποίος μάλιστα τον παρακίνησε να καταγράψει την αιχμαλωσία του και έλεγε χαρακτηριστικά ότι "του έμαθε πώς να κρατάει το μολύβι στο χέρι". Το *Νούμερο 31328* δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά σε συνέχειες το 1924 στην εφημερίδα Καμπάνα της Μυτιλήνης, διευθυντής της οποίας ήταν ο Μυριβήλης.

Στη Μυτιλήνη ο Βενέζης εργαζόταν στην Τράπεζα της Ελλάδος και το 1932 πήρε μετάθεση και εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα. Διώχθηκε για τις πολιτικές του ιδέες βάσει του νόμου του "Ιδιωνύμου" από τη δικτατορία του Μεταξά. Το 1938 παντρεύτηκε την Σταυρίτσα Μολυβιάτη με καταγωγή από το Αϊβαλί, με την οποία απέκτησε μια κόρη, την Άννα.

Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής συνελήφθη από τα S.S. με την κατηγορία ότι σε συγκέντρωση του προσωπικού της Τράπεζας είχε μιλήσει για ελευθερία και φυλακίστηκε στο "Μπλοκ C" των φυλακών Αβέρωφ. Η εκτέλεσή του απετράπη και απελευθερώθηκε εικοσιτρείς μέρες αργότερα μετά από εκκλήσεις του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού και άλλων προσωπικοτήτων της εποχής.

Μετά τον πόλεμο διαδραμάτισε ενεργό ρόλο στην πνευματική ζωή της χώρας. Γραμματέας και διευθύνων σύμβουλος του Δ.Σ. του Εθνικού Θεάτρου (1950-1952), και διοικητικός διευθυντής και πρόεδρος της καλλιτεχνικής επιτροπής του (1964-1967), ιδρυτικό μέλος της Ομάδας των Δώδεκα (1950), συνεργάτης του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας (1954-1966), πρόεδρος του κινηματογραφικού φεστιβάλ Θεσσαλονίκης (1963-1966) και αντιπρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου της Ελληνοαμερικανικής Ένωσης (1966-1970), ο Ηλίας Βενέζης εκλέχτηκε επίσης μέλος της Ακαδημίας Αθηνών (1957), θέση από την οποία ανέπτυξε έντονη πολιτιστική δραστηριότητα. Στη λογοτεχνία πρωτοεμφανίστηκε το 1921 με δημοσιεύσεις διηγημάτων στο περιοδικό της

Κωνσταντινούπολης Ο Λόγος. Το 1927 βραβεύτηκε από το περιοδικό Νέα Εστία για το διήγημά του «Ο θάνατος» και αργότερα δημοσίευσε σε συνέχειες την πρώτη μορφή του εμπνευσμένου από την εμπειρία του στα τάγματα της Ανατολής έργου του *Το νούμερο 31328*, που εκδόθηκε το 1931.

Ακολούθησαν τα μυθιστορήματα *Γαλήνη*, *Αιολική γη*, *Έξοδος* και *Ωκεανός*, που κινούνται όλα, όπως και το πρώτο του στα πλαίσια του ντοκουμέντου, με σαφείς επιδράσεις από την ανθρωπιστική ιδεολογία του συγγραφέα. Ολοκλήρωσε επίσης διηγήματα, ιστορικές μελέτες, οδοιπορικά και το θεατρικό έργο *Μπλοκ C*, που πρωτοπαραστάθηκε το 1945 από το θίασο του Πέλου Κατσέλη. Έργα του μεταφράστηκαν σε πολλές ξένες γλώσσες. Το 1949 μετά από πρόσκληση του State Department περιόδευσε στις Η.Π.Α., όπου πραγματοποίησε διαλέξεις και συνεντεύξεις. Τιμήθηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας και τον Έπαινο της Ακαδημίας Αθηνών (1940 για τη *Γαλήνη*).¹ Μεγάλο μέρος του έργου του μεταφράστηκε σε αρκετές γλώσσες. Επιφυλλίδες του δημοσιεύτηκαν στις εφημερίδες «*Πρωία*», «*Το Βήμα*» και «*Ακρόπολις*».

Ο Ηλίας Βενέζης, αν και Μικρασιάτης και Αιγαιοπελαγίτης, είχε ρίζες κεφαλονίτικες, από τον πάππο του Δημήτρη Βενέζη. Όταν για πρώτη φορά επισκέφθηκε την Κεφαλονιά το 1967, έγραψε ένα μακρύ χρονικό για το νησί και για τους παλαιούς εξέχοντες Κεφαλλήνες, τις Ελληνικές Θάλασσας. Έγραψε και για τα άλλα νησιά της Επτανήσου, τη Λευκάδα και την Κέρκυρα. Και μετά συνέδεσε το Ιόνιο με το Αιγαίο, με άλλα χρονικά: για τη Χίο και τις Οινούσες, για τη Σίφνο, την Πάρο, την Τήνο, τη Μύκονο και τη Δήλο, την Ύδρα. Βιβλίο των τελευταίων χρόνων της ζωής του, αντανakλά το καταστάλαγμα της σοφίας και της ανθρωπιάς του συγγραφέα.

¹ <http://www.books.gr/ViewAuthor.aspx?AuthorId=10684>

Τα τρία τελευταία χρόνια της ζωής του (1971-1973) υπέφερε από σοβαρό πρόβλημα υγείας. Πέθανε στις 3 Αυγούστου 1973 στην Αθήνα από καρκίνο του λάρυγγα. Κηδεύτηκε και τάφηκε στη Μήθυμνα (Μόλυβο) της Λέσβου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΒΕΝΕΖΗ

Στην *Αιολική Γη*, ανάμεσα στους εργατικούς και αγαθούς χωρικούς κινούνται οι απίθανες μορφές των κυνηγών, των ληστών και των κοντραμπατζήδων, όπως ονομάζονταν οι αντάρτες και οι λαθρέμποροι στα Μικρασιατικά παράλια, που τα ηρωικά τους κατορθώματα παίρνουν κατά κάποιον τρόπο ένα χαρακτήρα τελετουργικό, ολοκληρώνοντας μια γοητευτική εικόνα ζωής που ο πόλεμος την κατέστρεψε για πάντα. Το πλήθος των φανταστικών προσώπων, των εμπυχισμένων φυσικών στοιχείων, των παιδιών και των μεγάλων που συνθέτουν τον κόσμο της αιολικής γης, είναι δοσμένα από το ώριμο ύφος του συγγραφέα, με μορφή παραμυθένια, με πληρότητα μαγική².

Ο παππούς, με τη σοφία της ηλικίας του, είναι ο αρχηγός της πατριαρχικής οικογένειας, προσφέρει δουλειά σε ένα πλήθος ανθρώπων που συντηρούν το σπίτι και τα κτήματά του, και φιλοξενία σε περαστικούς ταξιδιώτες. Η γιαγιά, μια τρυφερή γυναίκα, κουμαντάρει το σπίτι και με στοργή φροντίζει τα εγγόνια της. Με τα παραμύθια της τους μεταφέρει από την πραγματικότητα σε έναν ονειρικό κόσμο. Ο μικρός Πέτρος, με τις τέσσερις αδελφές του την Ανθίππη, Αγάπη, Άρτεμη, Λένα ζούνε στο κτήμα τα καλοκαίρια και έρχονται σε επαφή με τον άνθρωπο, τη φύση, την καλοσύνη και τέλος με την αδικία και τον πόλεμο.

Για τη *Γαλήνη*, ο ίδιος ο συγγραφέας γράφει στον πρόλογο της τρίτης έκδοσης – 1943: «*οι πικραμένοι άνθρωποι είναι στο βάθος οι πιο αισιόδοξοι: επειδή σ' αυτούς έμεινε ακόμα το προνόμιο ν' αγαπούν, να πιστεύουν στον άνθρωπο και στη ζωή, το προνόμιο να κυνηγούνε χίμαιρες.*»³

Τα πρόσωπα έχουν τις ιδιότητες υπαρκτών ανθρώπων. Οι χαρακτήρες κεντήθηκαν μαστορικά από το συγγραφέα πάνω στον καμβά του μυθιστορήματος. Το έργο αφηγείται τις περιπέτειες των οικογενειών του γιατρού Δημήτρη Βένη, και του απλού αγρότη Φώτη Γλάρου, προσφύγων από την Παλαιά Φώκαια της Μικράς Ασίας, που εγκαταστάθηκαν μαζί με άλλους Φωκιανούς το Φθινόπωρο του 1924 στην παραλία της Αναβύσσου.

² Βενέζης, Ηλίας. *Αιολική Γη*. Αθήνα: Εστία, c1969, σελ. 20-22.

³ Του Ιδίου. *Γαλήνη*. Αθήνα: Εστία, c1971, σελ. 12-14.

Οι Φωκιανοί έρχονται στη γη της Αναβύσσου. Οι βοσκοί που έχουν τα χειμαδιά τους στην περιοχή τους απειλούν για να τους διώξουν. Οι αρχαιοκάπηλοι που δρουν στην περιοχή τους βλέπουν με μισό μάτι. Οι πρόσφυγες αρχίζουν να ξεχερσώνουν τον τόπο. Ο Φώτης Γλάρος, σκάβοντας στο χωράφι του, βρίσκει ένα άγαλμα κούρου. Οι αρχαιοκάπηλοι του το κλέβουν. Το νερό της μεγάλης πλημμύρας παίρνει την γυναίκα του. Αυτός όμως δεν το βάζει κάτω, ξαναπαντρεύεται μια γυναίκα από το πάνω χωριό, όπου έχουν εγκατασταθεί κυρίως πρόσφυγες από την Καππαδοκία, φτιάχνει μια βάρκα, κλέβει αλάτι από τις αλυκές που λειτουργούν στην Ανάβυσσο, και αρχίζει εμπόριο με την Αίγινα.

Ο γιατρός Δημήτρης Βένης δεν θέλει να παραδοθεί στην σκληρή μοίρα του ξεριζωμού και της προσφυγιάς, φυτεύει τριανταφυλλιές, φροντίζει και συμβουλεύει τους πρόσφυγες. Πιστεύει βαθιά μέσα του, ότι μόνο κυνηγώντας χίμαιρες, μπορεί ο άνθρωπος να ξεφύγει από την σκληρή πραγματικότητα που τον πνίγει.

Η γυναίκα του Ειρήνη αρνείται να δεχθεί την μοίρα της, κλείνεται στον εαυτό της και βασανίζει τον γιατρό, βγάζοντας επάνω του όλη την κακία που σώρευσαν μέσα της οι κακοτυχίες της οικογένειάς της και της πατρίδας της.

Ο γιατρός φυτεύει τριαντάφυλλα στο άγονο χώμα της Αναβύσσου. Η Ειρήνη τα ξεριζώνει. Η πάλη των δύο αυτών ανθρώπων, η πάλη της χίμαιρας με την σκληρή πραγματικότητα είναι το θέμα του βιβλίου.

Υπήρξε όμως πραγματικά ο Φώτης Γλάρος, ο Δημήτρης Βένης, ο Πράσιнос ο αρχαιοκάπηλος; Η έρευνα έδειξε ότι και η παραμικρή λεπτομέρεια του μυθιστορήματος είναι αληθινή. Τα πρόσωπα με αυτές τις ιδιότητες υπήρξαν. Μόνο που για λόγους οικονομίας της αφήγησης, είναι μυθιστόρημα, δεν είναι χρονικό, τα γεγονότα συμπυκνώθηκαν στις πράξεις των ηρώων του μυθιστορήματος.

Ο γιατρός Δημήτρης Βένης, είναι ο κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος. Είναι εξήντα χρόνων, κατάγεται από την Σπάρτη Μικράς

Ασίας, είχε παντρευτεί την πολύ νεώτερη του Ειρήνη από παλιά πλούσια αλλά ξεπεσμένη φωκιανή οικογένεια.

Το πρόσωπο που ενέπνευσε τον Βενέζη για τον χαρακτήρα του γιατρού ήταν ο Φωκιανός πρωτοψάλτης Αντώνης Νικολαΐδης . Ήταν πεθερός του Θάνου Μέλλου, αδελφού του Βενέζη, και γι αυτό ο Βενέζης γνωρίζει καλά τον βίο και τον χαρακτήρα του. Πράγματι ο Νικολαΐδης καταγόταν από τη Σπάρτη της επαρχίας Πισιδίας της Μικράς Ασίας, και μετακόμισε στην Παλαιά Φώκαια Μικράς Ασίας όπου και παντρεύτηκε την Φωκιανή Ελένη Μάρκου. Απέκτησαν πέντε παιδιά. Το πρώτο του παιδί η Ελένη γεννήθηκε το 1906. Αυτής τον χαρακτήρα δανείζει ο Βενέζης στην μοναχοκόρη του γιατρού Έννα. Η Ελένη ήταν σπουδαία τραγουδίστρια της όπερας, με μεγάλη καριέρα στην Ελλάδα, την Βιέννη και την Αμερική. Σήμερα ζει στην Αμερική με τον γιο της. Είχε επισκεφθεί το καλοκαίρι του 1997 την πατρίδα μας προσκεκλημένη της κοινότητας Παλαιάς Φώκαιας, που τίμησε το άξιο τέκνο της με γιορτές.

Οι βοσκοί που αναφέρει ο Βενέζης, είχαν πράγματι τα χειμαδιά τους στην περιοχή της Αναβύσσου και είχαν κονάκια (καλύβες) σε διάφορα σημεία. Στο Καταφύγι οι Αποστολαίοι, στην Αγία Φωτεινή οι Τσουνήδες, στο Θυμάρι οι Μακροδημητράιοι, επίσης άλλες οικογένειες βοσκών στη Λάκα και στη Φέριζα.

Συμπεραίνεται πως ο Φώτης Γλάρος του μυθιστορήματος ήταν ο Γιώργος Τζίτζιρας (Κοντογιώργης), από το γεγονός ότι την κόρη του την έλεγαν Ζαμπέτα, όνομα μοναδικό στην Φώκαια, αλλά και γιατί έμενε στο διπλανό σπίτι από αυτό του Νικολαΐδη, γνώριζε καλά τον Βενέζη, και ήταν δραστήριος, γλεντζές και ανήσυχο πνεύμα, όπως ο Φώτης Γλάρος στο μυθιστόρημα.

Στο βιβλίο μια σκοτεινή φυσιογνωμία τριγυρίζει εκείνη την εποχή στην περιοχή ψάχνοντας για αρχαία. Ένας άνθρωπος που ζούσε τότε στην περιοχή, ταιριάζει με την περιγραφή του εγκεφάλου των αρχαιοκαπήλων. Δούλευε στις Αλυκές και λεγόταν Μπάρμπα Παυλής. Ήταν κατά τις περιγραφές μια βιβλική φυσιογνωμία με άσπρη γενειάδα και όλοι οι πληροφορητές τον αναφέρουν με τον χαρακτηρισμό ο αρχαιολόγος. Ήξερε

καλά τα μέρη που είχαν αρχαία και πάντα ρωτούσε τους πρόσφυγες αν είδαν κάτι στα χωράφια τους. Για να τους καλοπιάνει μάλιστα, διέδιδε ότι γνώριζε μια υπόγεια φλέβα με άφθονο νερό στην περιοχή, αλλά θα την φανέρωνε λίγο πριν πεθάνει. Φυσικά πέθανε και το νερό δεν το αποκάλυψε. Κάποιοι ανέφεραν ότι δούλευε για λογαριασμό δύο επιχειρηματιών που εκμεταλλευόταν τότε την Αλυκή και οι οποίοι έστελναν τα αρχαία έξω με τα καΐκια που φόρτωναν αλάτι. Αυτή η εκδοχή, αν είναι αληθινή, εξηγεί πολλά πράγματα σε σχέση με την ευκολία που έφευγαν έξω μεγάλα και βαριά αγάλματα όπως ήταν οι Κούροι που βρέθηκαν στην Ανάβυσσο.

Η δολοφονία που αναφέρεται είναι επίσης αληθινό γεγονός. Η ιστορία έχει ως εξής. Στις 6 Δεκεμβρίου του 1937 η δεκατετράχρονη Καλομοίρα, (Μήλια) κόρη του Κορωπιώτη φύλακα των αλυκών Κώστα Κορωνιά ξεκινά μαζί με τον επτάχρονο αδελφό της Βαγγέλη να πάνε στους λόφους του 'γιου Νικόλα να μαζέψουν μανιτάρια. Για κακή τους τύχη, στους ίδιους λόφους μάζευε μανιτάρια και ο Κώστας Χαρίτος, πρόσφυγας από την Μικρά Ασία. Επιτέθηκε στην Καλομοίρα με ανήθικους σκοπούς, αυτή αντέδρασε και κάλεσε σε βοήθεια. Ο αδελφός της παρ' όλο που ήταν τόσο μικρός, προσπάθησε να την βοηθήσει. Ο εγκληματίας χτύπησε και τα δυο παιδιά με πέτρες στο κεφάλι και τα άφησε αιμόφυρτα. Η Καλομοίρα πέθανε, αλλά ο μικρός Βαγγέλης έζησε, βαριά τραυματισμένος. Μετά από λίγες μέρες ανακαλύφθηκε ο φονιάς και καταδικάστηκε σε θάνατο. Από τότε ο λόφος που σκοτώθηκε το κορίτσι λέγεται το βουνό της Μήλιας. Βέβαια το κορίτσι του μυθιστορήματος, η Άννα Βένη, δηλαδή η Ελένη Νικολαΐδου ζει και βασιλεύει στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Στο *Μπλοκ C*⁴, επτά άνθρωποι περιμένουν το θάνατο από στιγμή σε στιγμή. Ανήκουν ο καθένας σε διαφορετικό κόσμο: ένας αντισμήναρχος, ένας φοιτητής, ένας διπλωμάτης, ένας αντάρτης, ένας σαλταδόρος, ένας αγαθός ανθρωπάκος, ένας δειλός που γίνεται καταδότης. Σ' ένα κελί, επτά κρατούμενοι, ο Αντισμήναρχος Παύλος Δεσύλλας, ο Αντάρτης Βασίλης Βαγενάς, ο Φοιτητής Φώτης Παράσχος, ο Διπλωμάτης Κωσταντίνος Βηλαράς,

⁴ Βενέζης, Ηλίας. *Μπλοκ C ιστορικό δράμα*. Αθήνα: Οι φίλοι του βιβλίου, c1946.

ο Κύριος Φαίδων (Φιλιππάκης), ο Θαλαμάρχης (Αντώνης Τζελέπης) και ο Ανώνυμος Σαλαδόρος, βιώνουν ποικιλότροπα τις συνθήκες εγκλεισμού και κράτησης, βασανιστηρίων ή απειλής βασανιστηρίων, τον φόβο του θανάτου και την ελπίδα αποφυγής του, σε μια κοινή μοίρα που τους συνδέει στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, αυτούς που σε διαφορετικές συνθήκες θα ήταν άγνωστοι, ή σε κάποιες περιπτώσεις (Αντισμήναρχος-Αντάρτης) αντίπαλοι.⁵

Οι άνθρωποι των διηγημάτων του Βενέζη είναι τρομακτικά ζωντανοί, ολοκληρωμένοι και πειστικοί. Χωρίς να αναλύεται, δίνεται απόλυτο το δράμα της ψυχής τους. Το γεγονός αυτό αναπαρίσταται πλήρως στο έργο *Αιγαίο*.⁶

Το συλλογικό έργο με τίτλο *Από τα παιδιά του Πολέμου στον κόσμο των Παραμυθιών* γράφουν η Πηνελόπη Δέλτα, ο Ηλίας Βενέζης, η Μαρία Λιουδάκη και η Λιλή Αλιβιζάτου. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Λ. Αλιβιζάτου στην εισαγωγή του έργου: «τα παιδιά του "παιδικού θαλάμου", παρόλο που γεννήθηκαν μέσα στον πόλεμο, θυμούνταν με νοσταλγία το περιβάλλον τους και ζούσαν τη μαγεία του παραμυθιού. Όταν τα παρότρυναν να ζωγραφίζουν ό,τι θυμούνταν από την περασμένη τους ζωή, ζωγράφισαν με όλα τα χαρίσματα και τα ψεγάδια κάθε πρωτόγονης τεχνικής τον πόλεμο, το χωρίο τους, τις νεράιδες και τα παγανά.»⁷

Το ιστορικό βιβλίο με τίτλο *Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός*⁸ καλύπτει την περίοδο της κατοχής, όταν ο αρχιεπίσκοπος, ακολουθώντας την παράδοση των Ελλήνων ιεραρχών σε περιόδους δουλείας, με τη στάση του και τη δράση

⁵ Σύνδεσμος Φιλολόγων Ν. Λέσβου. *Φ. Κόντογλου, Η. Βενέζης, Ασήμ. Πανσέληνος. Μυτιλήνη: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ν. Λέσβου, 2005.*

⁶ Βενέζης, Ηλίας. *Αιγαίο*. Αθήνα: Εστία, 1967, σελ. 13-40.

⁷ Αλιβιζάτου, Λιλή. *Από τα παιδιά του πολέμου στο κόσμο των παραμυθιών*. Αθήνα: Εστία, 2007.

⁸ Βενέζης, Ηλίας. *Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός*. Αθήνα: Εστία, 1981, σελ. 9-22.

του προστάτεψε ενεργά τους Έλληνες από τον κατακτητή. Ο Βενέζης βασίστηκε στο προσωπικό εμπιστευτικό αρχείο του αρχιεπισκόπου και σε συνεντεύξεις με τους πρωταγωνιστές.

Είναι γεγονός ότι ο Βενέζης ως συγγραφέας γνωρίζει καλά τους ανθρώπους και τους τόπους. Πλησιάζει πολύ κοντά τους ανθρώπους που τον συγκινούν, το πάθος που τους καίει και τους σπρώχνει ως τα άκρα, ως το θάνατο. Αυτές τις λεπτές αποχρώσεις των ανθρώπων προσπαθεί να αποτυπώσει στο έργο *Αρχιπέλαγος*.⁹

Το έργο *Εμμανουήλ Τσουδερός* δημοσιεύεται το 1966. Αποτελεί ένα ιστορικό του πρωθυπουργού της μάχης της Κρήτης και στην εποχή του, με αναφορά στα ιστορικά και πολιτικά γεγονότα που περιβάλλουν το πρόσωπο του Τσουδερού.¹⁰

Ο Μανώλης Αξιώτης, ο κεντρικός αφηγητής στο έργο «*Ματωμένα Χώματα*», έχοντας την εμπειρία των «αμελέ ταμπουρού» του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου προκαλείται, για ακόμη μια φορά, από το θάνατο να τον ξεγελάσει. Η αντίδραση των γυναικών δίνεται κοφτά, σύντομα, μεταδίνοντας μ' αυτόν τον τρόπο στον αναγνώστη την οδύνη και την αγωνία της στιγμής.¹¹

Το Νούμερο 31328 αποτελεί την ταυτότητα του ίδιου του συγγραφέα, όταν σαν παιδί δεκαοχτώ χρονών οδηγήθηκε από τους Τούρκους στα κάτεργα της Ανατολής. Τραγική φιγούρα η μητέρα του καθώς τον αποχαιρετά τελευταία πιάνει με τα χέρια της το πρόσωπό του και το κοιτάζει με λατρεία σε μια εικόνα που δεν πρόκειται να ξαναδεί, ενώ τα δάκρυά της δε σταματούν.¹²

Ρακένδυτοι σχεδόν γυμνοί, ξυπόλητοι, διψασμένοι, νηστικοί, ένα ανθρώπινο караβάνι που σέρνεται με βογκητά προς το άγνωστο, κάτω από τον καυτό ήλιο τη μέρα και τουρτουρίζοντας από το κρύο τη νύχτα. Σ' αυτή τη θλιβερή πομπή που μετακινείται συνεχώς οι άνθρωποι εμφανίζονται σαν όντα

⁹ Βενέζης, Ηλίας. *Αρχιπέλαγος*. Αθήνα: Εστία, c1969, σελ. 11-35.

¹⁰ Του Ιδίου. *Εμμανουήλ Τσουδερός*. Αθήνα: [Ακαδημία Αθηνών], 1966, σελ. 9-31.

¹¹ Του Ιδίου. *Ο Μανώλης Λέκας κι άλλα διηγήματα*. Αθήνα: [χ.ό.], 1928, σελ. 11-38.

¹² Του Ιδίου. *Το νούμερο 31328*. Αθήνα: Εστία, 1931, σελ. 10-11.

που δεν αξίζουν τίποτε και ανέχονται όλες τις ταλαιπωρίες και τους βασανισμούς καρτερικά.

Σκοπός των Τούρκων ήταν να εκδικηθούν για τις καταστροφές που προκάλεσε στο πέρασμά του ο ελληνικός στρατός και να αποδεκατίσουν όσους στρατολόγησαν στα τάγματα εργασίας (αμελέ ταμπουρού). Ακόμη οι Τούρκοι βίαζαν γυναίκες μπροστά στους αιχμάλωτους έλληνες. Τα μικρά Τουρκάκια, ενώ έπαιζαν, άφησαν το παιχνίδι και άρχισαν να πετροβολούν το σώμα του παπά που ξεψυχούσε. Φαίνεται η σκληρότητα που προκαλεί ο πόλεμος ακόμα και στα παιδιά. Η εφευρετικότητα που επιδεικνύουν στους τρόπους βασανισμού οι ανά τις εποχές νικητές απέναντι στους κατά καιρούς ηττημένους δεν αποτελεί προνόμιο και μοναδικότητα ενός και μόνου λαού, ούτε μπορεί να υπάρξει διαβάθμιση στις αγριότητες και στην ποικιλόμορφη έκφραση εκδικητικότητας και μίσους, όταν αποχαλινώνονται τα ανθρώπινα πάθη. *(Αποσπάσματα από τον πρόλογο του βιβλίου Δημήτρης Δασκαλόπουλος)* Ο άνθρωπος είναι ένας αριθμός, χωρίς πρόσωπο, που σέρνεται μέσα στο βασανιζόμενο πλήθος, μια ύπαρξη χωρίς κανενός είδους αξία, μέσα στη φρίκη, στον παραλογισμό και στην παραφροσύνη του πολέμου. Οι κριτικοί σημειώνουν ότι ο Βενέζης δεν κάνει διάκριση.

Όταν κάποιος κριτικός σημείωνε για το ύφος του βιβλίου «έχει κάτι απ' τη φονική λαμπρότητα των πολεμικών όπλων, τη φονική λαμπρότητα του αδυσώπητου φωτός», ο ίδιος ο Βενέζης απάντησε: «Αλλά εγώ δε μιλώ για το ύφος. Λέω για την καυτή ύλη, για τη σάρκα που στάζει το αίμα της και πλημμυρίζει τις σελίδες του. Για την ανθρώπινη καρδιά που σπαράζει, όχι για την ψυχή. Εδώ μέσα δεν υπάρχει ψυχή, δεν υπάρχει περιθώριο για ταξίδι σε χώρους της μεταφυσικής».

Οι ήρωες του Βενέζη βιώνουν τραγικές ιστορικές, κοινωνικές και φυσικές καταστάσεις, στις οποίες παρουσιάζουν μια δυναμική αντίσταση. Ωστόσο, ο αναγνώστης διαμορφώνει τη στάση του απέναντι στους ήρωες σύμφωνα με τα αφηγηματικά σχόλια και τις σχέσεις ανάμεσα στα ίδια τα λογοτεχνικά πρόσωπα.¹³

¹³ Ηλία, Ελένη Α. *Η ανθρώπινη ύπαρξη και η αναγνωστική εμπλοκή στο έργο του Βενέζη και τις θεωρίες της "ανταπόκρισης"*. Αθήνα: [χ.ε.], 1996.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΤΟ ΚΛΙΜΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΒΕΝΕΖΗ

Παρά την τραγωδία που πρόκειται να ξεσπάσει αργότερα, η ατμόσφαιρα της *Αιολικής Γης* δεν είναι ούτε αισθηματική, ούτε θρηνητική. Είναι το βιβλίο του χαμένου παραδείσου των παιδικών χρόνων στα παράλια της Μικρασίας, και του δραματικού ξεριζώματος από τη γενέθλια γη.

Η *Αιολική Γη* γράφεται μέσα στα δύσκολα χρόνια της Κατοχής, σε μια περίοδο δηλαδή ανάπηρης ελευθερίας, ανυπέρβλητων δυσκολιών και ευτελισμού της ανθρώπινης ζωής. Μεταφέρει τον αναγνώστη στην περιοχή της Ιωνίας, όπου για πολλούς αιώνες ανθούσε το ελληνικό στοιχείο. Περιγράφει ζωντανά την ευτυχισμένη ζωή των Ελλήνων της Μικράς Ασίας, πριν τον ξεριζωμό που ακολούθησε την Μικρασιατική καταστροφή. Μέσα από διάφορες ιστορίες και παιδικές αναμνήσεις μας φέρνει κοντά στα ήθη, τα έθιμα και τις προλήψεις της εποχής εκείνης, περιγράφοντας τη ζωή μιας οικογένειας σε ένα αγρόκτημα κάτω από τα βουνά Κιμιντένια, στις αρχές του εικοστού αιώνα².

Ο συγγραφέας γράφει για τη *Γαλήνη*: *«Συμφορές, ξεριζώματα και μεταναστεύσεις πληθυσμών, αναστατώσεις της οικονομικής ζωής των ανθρώπων, αναστατώσεις και συγκρούσεις των ιδεών, τραύματα ψυχικά, - αυτά ήταν η νιότη μας. Και πλάι σ' αυτά είναι το παρελθόν, είναι τα στρώματα της πικρίας του λαού αυτού απ' τον οποίο ερχόμαστε. Κατοικούμε μια δύσκολη, αυχμηρή, ωστόσο πάντα πολυαγαπημένη γη. Οι θάλασσες του τόπου μας είναι φτωχές θάλασσες, κ' η ζωή των ψαράδων μας είναι σκληρή ζωή. Δεν έχουμε τις ατέλειωτες πεδιάδες άλλων τόπων, δεν έχουμε τα μεγάλα δάση, δεν έχουμε την ευλογία του Θεού, που κάνει ελαφρότερο το μόχθο του ανθρώπου. Οι ελιές μας φυτρώνουν στους βράχους και στα γυμνά βουνά, κ' είναι ποτισμένες περισσότερο με τα δάκρυά μας παρά με τη βροχή που στέλνουν τα σύννεφα.*

Οι αρχαίοι κάτοικοι του τόπου τούτου για να κάμουν ευμενείς τους θεούς απέναντί τους, για να τους κάμουν συναντιλήπτορες στις λύπες και στα βάσανά τους, τους κατέβασαν απ' τον ουρανό στη γη: τους έβαλαν πάνω στον

Όλυμπο. Γιατί είχαν τη σοφία να ξέρουν πως ο πόνος είναι αφηρημένη έννοια αν δεν τον έχεις δοκιμάσει, πως μόνο ό,τι άγγισες με τα χέρια σου και την καρδιά σου, μόνο ό,τι πλήρωσες με αίμα σου είναι γνώριμο και μπορεί να 'βρει μέσα σου ηχώ. Έτσι, οι κάτοικοι της Ελλάδας, όταν ζητούσαν απ' το γείτονά τους, - το Θεό του Ολύμπου, - να τους στείλει βροχή, ήξεραν πως κι εκείνος δοκιμαζότανε απ' την ανομβρία, πως κι εκείνος καταλάβαινε τι θα πει να θέλει τούτη η δύσκολη γη νερό, και νερό να μη στέλνουν τα σύννεφα. Όταν τον παρακαλούσαν να στείλει άνεμο για να φουσκώσει τα πανιά των καϊκιών τους και για να βοηθήσει την καρποφορία των δέντρων τους, ξέραν πως έτσι να 'κανε ο Θεός απ' το θρόνο του, θα 'βλεπε τα σκληρά τους τα πρόσωπα να περιμένουν το έλεός του, πως αν αφουγκραζόταν θ' άκουε τους χτύπους της καρδιάς τους.

Έπειτα οι θεοί του Ολύμπου φύγανε και ήρθαν οι άνθρωποι, ήρθαν οι σκοτεινοί αιώνες των δεινών μας. Είμαστε ένας αληθινά πονεμένος, πολυβασανισμένος, πολυπικραμένος λαός. Έχουμε πίσω μας, έχουμε μέσα μας και μας παρακολουθούν αυτοί οι αιώνες της ανήκουστης οδύνης μας. Ο θάνατος στο λαό μας έγινε πρόσωπο οικείο. Οι μητέρες μας μέσα στ' άλλα χρέη τους, μέσα στο χρέος ν' αναστήσουν παιδιά και να τους μάθουν την αγάπη των εφέστιων θεών, παράδοση είχαν να ετοιμάζουν και να φυλάγουν στα σεντούκια τους τα νεκροσάβανα της οικογένειας.

Το μεθύσι, που για άλλους λαούς είναι μέσο χαράς, για το δικό μας το λαό είναι σπουδή στο θεό της πικρίας. Με θολά σιωπηλά μάτια χορεύουμε και τραγουδούμε τραγούδια λυπητερά, τραγούδια όπου τα πουλιά και τα δέντρα και οι κορφές των βουνών γίνονται πλάσματα που μιλούν και μας παραστέκουν, γίνονται πλάσματα που επιτέλους μπορούμε να τους εμπιστευτούμε, αφού με τους ανθρώπους δεν το μπορούμε, - γιατί οι άνθρωποι μας πικράνανε.

Από αυτή τη γη, από αυτή τη μοίρα ερχόμαστε. Από ένα τέτοιο κλίμα έρχεται και η Γαλήνη, ένα απ' τα πικρά βιβλία της γενιάς μας.»

Ο Βενέζης, για να δραματοποιήσει την αφήγηση, περιγράφει την άφιξη στην Ανάβυσσο το 1923 ενός εξαθλιωμένου κοπαδιού προσφύγων με τα πόδια. Βέβαια, οι ΦωκIANOί δεν ήλθαν στην Ανάβυσσο πεζοί. Ήρθαν με καΐκια από τον Πειραιά σταδιακά από το τέλος Οκτώβρη έως αρχές Νοέμβρη 1924. Το Υπουργείο Πρόνοιας τους είχε δώσει από 800 δραχμές σε κάθε οικογένεια για να πληρώσουν τα καΐκια, τους είχε δώσει σκηνές, τους εφοδίαζε με τρόφιμα και άλλα αναγκαία. Ήρθαν συνολικά 160 οικογένειες. Σύντομα όμως οι κακουχίες και το αφιλόξενο περιβάλλον ανάγκασαν πολλούς να φύγουν. Έμειναν τελικά μόνο 80 οικογένειες.

Το επεισόδιο με τους βοσκούς που απείλησαν τους Φωκιανούς είναι εν μέρει αληθινό. Πράγματι οι βοσκοί αντέδρασαν στην εγκατάσταση των προσφύγων και υπήρχαν μικροσυγκρούσεις τα πρώτα χρόνια. Το ίδιο και χειρότερα αντέδρασαν και οι Καλυβιώτες, που εποφθαμιούσαν το εύφορο μέρος του κάμπου, πριν ακόμα έρθουν οι πρόσφυγες. Πράγματι τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης των προσφύγων στην περιοχή της Αναβύσσου είχαν γίνει αρκετά μικροεπεισόδια. Ένας άλλος κίνδυνος για τους πρόσφυγες ήταν η μεγάλη αντίδραση των Καλυβιωτών που ήθελαν από παλιά για λογαριασμό τους τα εύφορα κτήματα του κάμπου. Είδαν τους πρόσφυγες να τους «χαλούν» τα σχέδια.

Γι' αυτό ήθελαν να αλλάξουν τη ροή του χειμάρρου. Βέβαια και να το ήθελαν δεν είχαν τα μέσα να το κάνουν. Το θέμα του πόσιμου νερού ήταν πολύ σοβαρό. Δεν υπήρχαν άφθονα νερά πόσιμα στην περιοχή. Και όσα υπήρχαν ήταν λιγοστά και ήταν γλυφά. Όταν ήρθαν οι πρόσφυγες βρήκαν το αρχαίο πηγάδι στην περιοχή του Αγίου Γεωργίου που είχε γλυφό νερό. Το νερό το αντλούσαν οι πρόσφυγες από το πηγάδι με ένα ανεμόμυλο. Το ότι οι βοσκοί άλλαξαν τη ροή του χειμάρρου για να πνίξουν τους πρόσφυγες είναι υπερβολή. Αλλά η απειλή που εκτοξεύει ο βοσκός ότι δεν θα βρουν νερό και αν βρουν θα είναι γλυφό είναι πέρα για πέρα αληθινή. Από εκεί έπαιρναν νερό το πρώτο καιρό μέχρι να ανοίξουν, ο καθένας δικό του πηγάδι στο κτήμα του. Αλλά ποτέ οι Φωκιανοί δεν βρήκαν καλό νερό στην περιοχή αυτή, και για πάρα πολλά χρόνια έπιναν γλυφό.

Στους πρόσφυγες, Αναβυσσιώτες και Φωκιανούς δόθηκαν χωράφια στην περιοχή για αγροτική αποκατάσταση. Τα χωράφια γενικά δόθηκαν στους πρόσφυγες με κλήρο. Όμως τα πρώτα χρόνια, πριν γίνει η διανομή, ο καθένας διάλεγε έναν τόπο και τον καθάριζε από την άγρια βλάστηση, για να τον καλλιεργήσει για τις άμεσες ανάγκες της οικογένειας. Η δουλειά αυτή ήταν τρομερά δύσκολη και χρονοβόρα και ταλαιπώρησε πολύ τους άτυχους πρόσφυγες. Ιδίως τους Φωκιανούς που ήταν ασυνήθιστοι στη σκληρή δουλειά, μιας και ήταν κυρίως θαλασσινοί. Οι πανωχωρίτες όμως τα κατάφερναν καλύτερα, όπως διαπιστώνει και ο Βενέζης, επειδή προερχόταν κυρίως από την ορεινή Καππαδοκία, και ήταν σκληραγωγημένοι. Είναι δε ακριβέστατες οι περιγραφές του συγγραφέα για τα ξεχερσώματα των χωραφιών που άφηναν στο πλάι τα κομμάτια που ήταν πετρώδη και χέρσα.

Ας εντοπίσουμε μερικές από τις πολλές λεπτομέρειες που ο Βενέζης περιγράφει με ακρίβεια στη *Γαλήνη*: Φτιάχνουν βάρκες από φλούδα πεύκου, τέτοιες που φτιάχνανε τα παιδιά στα χωριά μας μέχρι τα δικά μας χρόνια. Ο χαρακτηρισμός των Φωκιανών από τους πανωχωρίτες με τις λέξεις «ανάλαφροι» και «παλαβοί» είναι αυτός που πράγματι έδιναν οι Καππαδόκες πανωχωρίτες στους Φωκιανούς αλλά και στους Αρετσιανούς. Το πιάσιμο των πουλιών με δίχτυ γινόταν στην περιοχή μας μέχρι πριν λίγα χρόνια με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Ότι η περιοχή ήταν γεμάτη βαλτονέρια και κουνούπια είναι απολύτως ακριβές. Μάλιστα οι πρόσφυγες φύτεψαν πάρα πολλούς ευκαλύπτους γύρω από τους οικισμούς για να διώχνουν τα κουνούπια. Το κλέψιμο αλατιού ήταν σπορ που επιδιόταν μερικοί τολμηροί πρόσφυγες αλλά και ντόπιοι κυρίως στην κατοχή. Εκείνοι δε που διέπρεψαν κυριολεκτικά στο άθλημα ήταν οι Ιταλοί στρατιώτες που αντάλασσαν τσουβάλια αλάτι με κρασί. Το εμπόριο των Φωκιανών με την Αίγινα ήταν κάτι πολύ συνηθισμένο εκείνη την εποχή.

Επίσης, η πλημμύρα που αναφέρει ο Βενέζης είναι πραγματική. Στις 19-10-1937 οι εφημερίδες κάνουν δεύτερες εκδόσεις ώστε να ενημερώσουν τον κόσμο για τις μεγάλες καταστροφές που προξένησαν οι πλημμύρες στην Αττική. Ο κάμπος της Αναβύσσου είχε πλημμυρήσει, τα σπίτια του οικισμού

της Αναβύσσου είχαν γεμίσει νερά. Τα πηγάδια είχαν αχρηστευθεί. Μεγάλη συμφορά για τους πρόσφυγες που μόλις είχαν αρχίσει να ορθοποδίζουν.

Στην Φώκαια οι καταστροφές ήταν πιο μικρές γιατί το μεγαλύτερο μέρος του οικισμού ήταν στην πλαγιά του λόφου. Δεν υπήρξαν ανθρώπινα θύματα. Όμως στο μυθιστόρημα πνίγεται η γυναίκα του Φώτη Γλάρου. Ίσως γιατί ο Βενέζης θέλει να σπρώξει τους ήρωες του στα έσχατα όρια τους, ώστε να γίνει πιο μεγαλειώδης ο αγώνας τους για την ουτοπία, για την *Γαλήνη*.

Στην *Ωρα Πολέμου*, που άλλοτε αναφέρεται στην ελληνική ζωή και άλλοτε αναφέρεται στη ζωή μακρινών τόπων, ο Βενέζης συμπυκνώνει ένα ολοκληρωμένο όραμα ζωής, μια στοχαστική ενατένιση της ανθρώπινης μοίρας.¹⁴

Η περιγραφή των Ηνωμένων Πολιτειών που μας παρουσιάζει ο Βενέζης είναι πολύτιμη, όχι μόνο λόγω της μοναδικής διεισδυτικότητας του συγγραφέα, αλλά και επειδή αποτελεί σήμερα ένα ντοκουμέντο ιστορικό για την κατάσταση της χώρας, για τις νοοτροπίες και για τον τρόπο ζωής της εποχής. Την κατάσταση αυτή περιγράφει άκρως παραστατικά στο έργο *Αμερικάνικη Γη*.¹⁵

Αναφορικά με το έργο με τίτλο *Άνεμοι* έγραφε τότε ο Κώστας Βάρναλης για τον συγγραφέα: «Ο κύριος Βενέζης δεν επιθεωρεί αφ' υψηλού τα φαινόμενα, μα τα ζει, τ' αναπαράγει σαν αντικατοπτρίσματα της ομαδικής ψυχολογίας, που έτσι παίρνουμε τον χαρακτήρα του καθολικού και του αναγκαίου. Περιγραφές, διάλογοι, ψυχολογία, συγκίνηση, όλα αυτά με πολλή μαεστρία και χωρίς προσπάθεια: φυσικά, άνετα, σα να τα βλέπουμε, τα ξέρουμε, τα σκεφτήκαμε οι ίδιοι από πριν...»¹⁶

¹⁴ Βενέζης, Ηλίας. *Ωρα πολέμου*. Αθήνα: Εστία, c1969, σελ. 9-141.

¹⁵ Του Ιδίου. *Αμερικάνικη Γη*. Αθήνα: Εστία, 1977, σελ. 290-320.

¹⁶ Του Ιδίου. *Άνεμοι*. Αθήνα: Εστία, 1986, σελ. 66-84.

Στο χρονικό της Κατοχής με τίτλο *Έξοδος*, ο Βενέζης ακολουθεί ένα κοπάδι κυνηγημένων Ελλήνων που ξεκινά από τη Μακεδονία και τη Θράκη και κατεβαίνει, διασχίζοντας τον κορμό της χώρας, να βρει καταφύγιο στην Αθήνα.¹⁷

Στις φοβερές εικόνες εκείνης της *Εξόδου* συμπλέκεται αδιάκοπα το παρελθόν με το παρόν, καθώς η πορεία ακολουθεί δρόμους συνδεδεμένους με τους ελληνικούς μύθους, με την αρχαία τραγωδία, με την ποίηση και με τη δόξα.

Στην *Εφταλού* ο Βενέζης έβαλε όλη του την αγάπη για το ερημητήριο που έχτισε απέναντι από τα παράλια της γενέθλιας γης, εκεί στον τόπο των τελευταίων χρόνων της ζωής του.¹⁸

Εκείνη την εποχή στην πεζογραφία έπαιξε σημαντικότερο ρόλο η φύση σαν ενότητα ολοζώντανη, με κυριαρχικότερη παρουσία το θαλάσσιο χώρο του Αιγαίου, το αιγαιοπελαγίτικο σκηνικό. Ήταν τόσο απαραίτητη η απόδοση αυτής της πελαγίσιας διάστασης, προκειμένου κάποιος να θεωρηθεί εκπρόσωπος της γενιάς του '30, που γίνεται λόγος στην Ελληνική Λογοτεχνία για την Αιγαιοπελαγίτικη Σχολή.

Ο ιστορικός χρόνος της καλλιτεχνικής και πνευματικής παραγωγής της γενιάς του '30, αποτυπώνεται με ευκρίνεια στην Πινακοθήκη Ν. Χατζηκυριάκου- Γκίκα, η οποία παραδίδεται στο κοινό κατόπιν δωρεάς του ίδιου του ζωγράφου. Τα εκθέματα, ακολουθούν χρονικά την διαδρομή της ελληνικής δημιουργίας, από την Μικρασιατική καταστροφή, έως τις παραμονές της δικτατορίας του 1967, περίοδοι που αποτελούν ταυτόχρονα και το κλίμα στο οποίο έζησε ο Νίκος Χατζηκυριάκος Γκίκας αλλά και ο Ηλίας Βενέζης.¹⁹

¹⁷ Βενέζης, Ηλίας. *Έξοδος*. Αθήνα: Εστία, c1964, σελ. 9-23.

¹⁸ Του Ιδίου. *Εφταλού*. Αθήνα: Εστία, c1972, σελ. 9-19.

¹⁹ Του Ιδίου κ.ά. *Η Τέχνη του Ν. Χατζηκυριάκου Γκίκα*. [χ.τ.]: [χ.ό.], 1973.

Ο Βενέζης συνδέθηκε με μια δραματική στιγμή του ελληνισμού: με τη συμφορά της Μικράς Ασίας, που εσήμανε το τέλος της Μεγάλης Ιδέας και την είσοδο σε μια νέα εποχή. Στο έργο *Μικρασία Χαίρε* η αγωνία της Μικρασίας μιλά μέσα από τα κείμενα, τα επίσημα έγγραφα, τους πρωταγωνιστές της ιστορίας: τον Ελευθέριο Βενιζέλο, το Μητροπολίτη Κυδωνίων, τους Έλληνες στρατηγούς.²⁰

Η παρουσία του Ηλία Βενέζη στα νεοελληνικά γράμματα εκφράζει με τρόπο ανεπανάληπτο μια δραματική περίοδο της Ιστορίας του Έθνους μας.

Ο Βενέζης, κορυφαίος διηγηματογράφος, έγραψε πολλά διηγήματα, συγκεντρωμένα σε πέντε τόμους: *Αιγαίο, Άνεμοι, Ωρα πολέμου, Οι νικημένοι, Αρχιπέλαγος*. Στα διηγήματα αυτά, που άλλα αναφέρονται στην ελληνική ζωή, και άλλα αναφέρονται στη ζωή μακρινών τόπων, συμπυκνώνεται ένα ολοκληρωμένο όραμα ζωής, μια στοχαστική ενατένιση της ανθρώπινης μοίρας.

Η λογοτεχνική γενιά που είχε αρχίσει να δηλώνει την παρουσία της το 1930 και να παρουσιάζει τα σημάδια μιας "νέας εποχής" και τους πρώτους καλούς καρπούς μιας δημιουργικής ευφορίας. Η ομάδα αυτή ξεκίνησε κάπως "ομαδικά" με την πεζογραφία, για να ολοκληρωθεί αμέσως έπειτα και να αποσαφηνιστεί σαν "*καινούρια κατάσταση*" με τη μοντέρνα ποίηση και την κριτική που πήγασε απ' αυτήν. Από τη χρονιά αυτή, που έχει καθιερωθεί σαν ορόσημο της σύγχρονης λογοτεχνίας μας, αρχίζει μια γενική άνοδος των γραμμάτων. Νέα ονόματα εμφανίζονται στην ποίηση, στην πεζογραφία, στην κριτική: Μυριβήλης, Θεοτοκάς, Καραγάτσης, Κοσμάς Πολίτης, Τερζάκης, Καστανάκης, Λιλίκα Νάκου, Τάσος Αθανασιάδης, Αλκιβιάδης Γιαννόπουλος, Μαγκλής, Παντελής Πρεβελάκης, Γιάννης Σκαρίμπας, οι σημαντικότεροι από τους πεζογράφους αυτής της γενιάς του '30 και φυσικά ανάμεσά τους και ο Βενέζης.

²⁰ Βενέζης, Ηλίας. *Μικρασία, Χαίρε*. Αθήνα: Εστία, c1974, σελ. 9-14.

Γρήγορα επιβάλλονται οι νέοι αυτοί συγγραφείς, αγαπιούνται από το κοινό, αναγνωρίζονται από την κριτική, αποκτούν μαθητές και μιμητές. Σήμερα μπορούμε να πούμε πως μέσα στη διαδρομή της νεοελληνικής λογοτεχνίας, ένα από τα σημαντικότερα κεφάλαιά της είναι αυτό που αντιπροσωπεύεται από τη λεγόμενη γενιά του '30. Η γενιά αυτή έχει μια πλήρη φιλολογική ιστορία, μια πλουσιότατη γραμματολογία.

Το 1969 ο Βενέζης δημοσιεύει το βιβλίο *Το καΐκι του Θησείου και άλλες ιστορίες για μικρούς και για μεγάλους*. Η ιστορία αρχίζει το 1920 στην Αίγινα, σε έναν ανεμόμυλο, και τελειώνει πάλι στην Αίγινα τρεις δεκαετίες αργότερα, το 1953, στον ίδιο ανεμόμυλο. Κύριος όμως χώρος δράσης των ηρώων της είναι η Αθήνα, όπου ύστερα από έναν αιματηρό εμφύλιο πόλεμο οι κάτοικοι προσπαθούν να επουλώσουν τις παντοειδείς πληγές τους. Μολονότι οι πολιτικές αναφορές απουσιάζουν, οι λεπτομέρειες για τα ήθη και τις ασχολίες των ανθρώπων εκείνης της εποχής αφθονούν. Μαθαίνουμε, λοιπόν, ότι οι Αθηναίοι έβλεπαν ιταλικές νεορεαλιστικές ταινίες με την Άννα Μανιάνι, ότι στα νησιά του Αργοσαρωνικού κατέφθαναν ομάδες τουριστών, ότι οι κοσμικοί σύχναζαν στα μπαράκια της πλατείας Συντάγματος πίνοντας ουίσκι μαζί με τους αμερικανούς δημοσιογράφους. Το συλλογικό αυτό μυθιστόρημα έδωσε στους τέσσερις συγγραφείς, που ήταν ενταγμένοι στον κεντροδεξιό πολιτικό χώρο και είχαν συμμετάσχει σε αντιστασιακές δραστηριότητες την περίοδο της Κατοχής,- τη δυνατότητα να εκφράσουν διάφορες σκέψεις τους σχετικές με εθνικά και κοινωνικά θέματα²¹.

21 Βενέζης, Ηλίας. *Το καΐκι του Θησείου και άλλες ιστορίες για μικρούς και μεγάλους*. Αθήνα: Εστία, c1969

Την εποχή που γράφεται και δημοσιεύεται «*Το νούμερο 31328*» είναι ακόμη πολύ νωπά, πρόσφατα και ανεπούλωτα τα βαθύτατα τραύματα που προκάλεσε στον εθνικό κορμό η Μικρασιατική Καταστροφή... Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος είχε μόλις περάσει, αλλά στην ελληνική λογοτεχνία δεν είχε καταγραφεί ικανοποιητικά, όπως σημειώνουν οι έλληνες κριτικοί της ιστορίας της λογοτεχνίας, σε αντίθεση με τους ξένους συγγραφείς που είχαν δώσει μερικά εμβληματικά μυθιστορήματα (Ρεμάρκ, Μπαρμπύς, Ντορζελές κ.ά). Ο Βενέζης τόλμησε να γράψει πολύ νωρίς για τα γεγονότα της Μικρασίας και είναι ο μόνος από τους συγγραφείς μας που ασχολήθηκαν με το ίδιο θέμα, ο οποίος δεν επιχειρεί απλώς τη λογοτεχνική ανάπλασή τους, αλλά αποτυπώνει στο χαρτί την προσωπική του τραυματική εμπειρία. Γεννημένος στα χώματα της πάλαι ποτέ Ιωνίας, ο Βενέζης δοκίμασε (και δοκιμάστηκε από) τη συνολική περιπέτεια που γνώρισε ο ελληνισμός των παραλίων, και όχι μόνον, της Μικρασίας. Το βιβλίο του είναι ένα συνεχές σφυροκόπημα του αναγνώστη με εξιστορήσεις βασανιστηρίων, εξευτελισμών και οδυνηρών πόνων.

Ο άνθρωπος είναι ένας αριθμός, χωρίς πρόσωπο, που σέρνεται μέσα στο βασανιζόμενο πλήθος, μια ύπαρξη χωρίς κανενός είδους αξία, μέσα στη φρίκη, στον παραλογισμό και στην παραφροσύνη του πολέμου. Οι κριτικοί σημειώνουν ότι ο Βενέζης δεν κάνει διάκριση. Ο Ηλίας Βενέζης μοιράζει τον οίκτο του ανάμεσα σε βασανιζόμενους και βασανιστές. Και αυτό είναι κάτι που θα του δώσει παγκόσμια αξία και αναγνώριση. Λίγο αργότερα ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος θα καταστήσει το *Νούμερο 31328* επίκαιρο και πάλι.

Ο Ηλίας Βενέζης είχε μόλις γυρίσει στη Μυτιλήνη, ύστερα από την αιχμαλωσία του από τους νικητές Τούρκους στα κάτεργα της Ανατολής, και περιγράφει σε μια συνέντευξή του («*Απογευματινή*», 5.6.1969) πώς ο Μυριβήλης τον έπεισε να αρχίσει να γράφει τα δεινά του. Από αυτές τις προσωπικές μαρτυρίες προέκυψε η άτυπη τριλογία *Αιολική Γη, Το Νο 31328, Γαλήνη*, η οποία εκφράζει και τις τρεις περιόδους των περιπετειών των Ελλήνων της αιολικής γης, πριν, κατά και μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή.

Το έργο *Φθινόπωρο στην Ιταλία* δημοσιεύεται το 1971. Πρόκειται για ένα οδοιπορικό που δεν είναι τουριστικές εντυπώσεις, αλλά μια καταγραφή των αισθημάτων του Έλληνα ταξιδιώτη που έφτανε στην Ιταλία ένα φθινόπωρο ύστερα από τον δεύτερο Μεγάλο Πόλεμο, και κάτι πέρα από αυτό: η αναζήτηση των ίδιων των ανθρώπων που έζησαν μέσα στα μεγαλόπρεπα κτήρια. Το βιβλίο μιλάει μόνο του, γράφει ο συγγραφέας στον πρόλογο του, για τη γη, για την τέχνη, για την ομορφιά. Για τη μνήμη του Ελληνικού Μεγαλείου, που κάποτε έφτασε ίσαμε τη γη της Ιταλίας στην ώρα της Magna Graecia.²²

Ο Βενέζης θέλοντας να ζήσει από κοντά τη ζωή των ναυτικών μας μέσα στα ποντοπόρα φορτηγά πλοία, μπαρκάρισε με το λίμπερτ Κάππαιν Παπάζογλου το 1955, σ' ένα ταξίδι που τον πήγε από το Λιβόρνο της Ιταλίας στην Αφρική, και από εκεί στη Βαλτιμόρη των Η.Π.Α. Ο Ωκεανός αφηγείται αυτό το ταξίδι, περιγράφει τους τόπους και τη θάλασσα, τη μοναξιά του ανθρώπου μέσα στον ωκεανό, τη δίψα της πατρίδας και της γυναίκας, τα πάθη και τα ένστικτα.²²

Όπως αναφέρει ο Βαλέτας για το κλίμα της εποχής του Βενέζη, «*Μ' όλη τη σεμνότητα, μ' όλη την αυστηρότητα που επιβάλλει το γεγονός, αναμετρούμε το πώς έφτασε πριν από πενήντα χρόνια, σ' αυτήν εδώ την τυραννισμένη, την καταπικραμένη φτωχή πατρίδα, γυμνός, κυνηγημένος, πεινασμένος ο ελληνισμός της Ανατολής. Ένα εκατομμύριο πεντακόσιες χιλιάδες ψυχές. Και το πώς εστάθη, πώς ορθοπόδησε, δουλεύοντας την πικρή γη, ξεχερσώνοντας αγριόβουνα, αποξεραίνοντας βαλτότοπους, εισχωρώντας μες στον κορμό της ζωής της χώρας, στη βιομηχανία, στη ναυτιλία, στο εμπόριο, στις επιχειρήσεις, στις Τέχνες, στα Γράμματα. Παντού προχωρώντας στις πρώτες θέσεις, αλλοιώνοντας τον ρυθμό της εργασίας, της παραγωγής, κινώντας την άμιλλα, βάζοντας νέο πνεύμα, ξυπνό, στις συναλλαγές και στις σχέσεις των ανθρώπων.*

22 Βενέζης, Ηλίας. *Φθινόπωρο στην Ιταλία*. Αθήνα: Εστία, c1971, σελ. 7-9.

Ενώ ακόμα οι φλόγες της πυρπολημένης Μικρασίας έλαμπαν, ενώ οι χιλιάδες των εγκαταλειμμένων νεκρών και των ομήρων έκαναν το πένθος αβάσταχτο, το δυστυχημένο τούτο κράτος έκανε ό,τι μπορούσε, ό,τι ήταν δυνατόν, για να στηρίξει το κύμα των κυνηγημένων ανθρώπων, να το στεγάσει και να το θρέψει, να μην το σπρώξει στην απελπισία.

Αλλά ό,τι κυρίως στήριξε αυτούς τους κυνηγημένους, που έμελλαν να είναι το πρώτο στην ιστορία πείραμα υποχρεωτικής ανταλλαγής πληθυσμών, ήταν ο ίδιος ο εαυτός τους, το πνεύμα που έφερναν. Τι ήταν αυτό το πνεύμα; Συνοψίζεται σε μια λέξη κατ' εξοχήν ελληνική: το πνεύμα του αλυτρώτου.

Είναι μια μυστική περιοχή της ψυχής που τη θέρμινε η παράδοση της Ορθοδοξίας και της ελληνικής εύκλειας, μεταφερμένη σε μορφή παραμυθιού και θρύλου και θαύματος, από στόμα σε στόμα, από γενιά σε γενιά, απ' τους απλοϊκούς πατέρες μας και τις μητέρες μας, απ' τους δασκάλους και τους ιερείς, μέσα στους αιώνες των κατατρεγμών απ' την Άλωση κι εδώ. Όλα έτειναν στο να θυμίζουν πως είμαστε η συνέχεια, πως οφείλουμε να κρατήσουμε τη συνέχεια για να λυτρωθούμε.

Αυτό κάποτε τραβούσε πολύ, σε προεκτάσεις απρόβλεπτες. Αλλά ήταν ωραίο, γιατί ερχόταν από αγνότητα.» Και συνεχίζει «Στο ορόσημο των πενήντα χρόνων της μικρασιατικής καταστροφής, θέλουμε να σταθούμε, οι Έλληνες, ο καθένας ενώπιος ενωπίω, με αυστηρότητα προς τον εαυτό μας, να μετρήσουμε ό,τι επράξαμε, να δώσουμε λόγο στους πατέρες μας για το τάλαντον που μας κληροδότησαν φεύγοντας, γι' αυτό που θ' αφήσουμε εμείς στα παιδιά μας φεύγοντας.

Μπορούμε να πούμε με ήσυχη καρδιά πως ό,τι έπρεπε το επράξαμε σωστά. Είχαμε κάποτε ένα όνειρο την Ελλάδα της Μεγάλης Ιδέας. Πολεμήσαμε για την Ελλάδα αυτήν και καταματώσαμε. Συνθηκολογήσαμε με το πεπρωμένο, όταν χρειάστηκε να συνθηκολογήσουμε. Πεινάσαμε και είδαμε τα παιδιά μας να πέφτουν στους παγωμένους δρόμους για να μη ξανασηκωθούν πια. Χρειάστηκε να μαζεύουμε τους νεκρούς μας με τα κάρα απ' τους δρόμους και

να τους θάβουμε άκλαυτους σε ανώνυμους τάφους. Γυμνοί, πεινασμένοι, ανέστιοι, δεν αφήσαμε να αφανιστεί η ψυχή μας και το σώμα μας.

Η προγονική εύκλεια, η αγάπη του τόπου μας, το πάθος για το χώμα και για την ιστορία μας, το φιλότιμο να μη ντροπιαστούμε και να μη ντροπιιάσουμε το όνομα που μας κληροδότησαν – όλα είχαν γίνει φωτιά που μας έκαιγε και φώτιζε το δρόμο μας. Λέμε πως, δόξα τω Θεώ, πορευτήκαμε καλά και δεν λυγίσαμε. Με το χέρι στην καρδιά μπορούμε να πούμε πως όταν ήρθε η ώρα να περάσουμε απ' τη Στενή Πύλη περπατήσαμε με το μέτωπο ψηλά, γιατί είχαμε κάμει το χρέος μας.

Στο σύνορο των πενήντα χρόνων απ' τη Μεγάλη Καταστροφή, ύστερα από τόσο πάθος που ζήσαμε, κρατούμε σκεπή και παραστάτη μας ένα όραμα για τον άνθρωπο καθαρά ελληνικό: μίαν αίσθηση της αξιοπρέπειας και της ελευθερίας που είναι ταυτόσημα με την αρετή.»²³

23 Βαλέτας, Γιώργος. *Βενέζη Ηλία, Εκ Βαθέων [Η Επιβίωση της Προσφυγιάς]* (Από το Βιβλίο του "Μικρασία Χαίρε"). [χ.τ.]: [χ.ε.], [χ.χ.], σελ. 148-161.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΒΕΝΕΖΗ

Ι.ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΗΛΙΑ ΒΕΝΕΖΗ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ

- *Αιολική Γη* (1943)
- *Γαλήνη* (1939)
- *Το Μυθιστόρημα των Τεσσάρων*, μαζί με τους Μυριβήλη, Καραγάτση, Τερζάκη (1958)
- *Το νούμερο 31328* (1931)
- *Ωκεανός* (1956)

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

- *Αιγαίο* (συλλογή, 1941)
- *Ακήφ* (διήγημα, 1944)
- *Άνεμοι* (συλλογή, 1944)
- *Αρχιπέλαγος* (συλλογή, 1969)
- *Μανώλης Λέκας* (συλλογή, 1927)
- *Οι νικημένοι* (συλλογή, 1954)
- *Ωρα Πολέμου* (συλλογή, 1946)

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ

- *Αμερικανική Γη* (ταξιδιωτικό, 1955)
- *Αργοναύτες* (χρονικά και ταξίδια, 1962)
- *Εφταλού* (αφηγήσεις, 1972)
- *Μικρασία Χαίρε* (αφηγήσεις, 1974)
- *Περιηγήσεις* (ταξιδιωτικό, 1973)
- *Στις ελληνικές θάλασσες* (αφηγήσεις, 1973)

-
- *Φθινόπωρο στην Ιταλία* (ταξιδιωτικό, 1950)

ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ

- *Έλληνες και Ξένοι Περιηγητές* (συγγραφή & αφήγηση, 1970)
- *Πλοία και Θάλασσες* (συγγραφή & αφήγηση, 1969)

ΘΕΑΤΡΟ

- *Μπλοκ C* ιστορικό δράμα (θεατρικό, 1963)

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ

- *Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός* (ιστορικό, 1952)
- *Εμμανουήλ Τσουδερός* (ιστορικό, 1966)
- *Έξοδος* (χρονικό της κατοχής, 1950)
- *Χρονικόν της Τραπέζης της Ελλάδος* (ιστορικό, 1955)

II.ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Αν Το νούμερο 31328 αφηγείται τη φοβερή δοκιμασία στα εργατικά τάγματα, και η Γαλήνη τις κάποτε ανυπέρβλητες δυσχέρειες των προσφύγων να ριζώσουν στη μητέρα πατρίδα, η Αιολική γη ανασυνθέτει την ευτυχισμένη ζωή των Ελλήνων στη Μικρασία πριν την Καταστροφή.

Για τη Γαλήνη ο ίδιος ο συγγραφέας γράφει στον πρόλογο της τρίτης έκδοσης: «θέλω να πιστεύω πως, αν τα βιβλία αυτά δεν είναι βιβλία της χαράς, δεν είναι και βιβλία της απαισιοδοξίας. Δεν είναι διόλου. Η πικρία είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα όλων των ζωντανών οργανισμών. Γιατί αυτοί ζητούν πολλά απ' τη ζωή, και η ζωή τις περισσότερες φορές δίνει λίγα. Με τα λίγα μπορούν να ευτυχούν μόνο όσοι γέρασαν, - σωματικά ή ψυχικά, - επειδή αυτοί, μη έχοντας να περιμένουν τίποτα, είναι ευχαριστημένοι με τα ψίχουλα του δρόμου. Γι' αυτό και οι πικραμένοι άνθρωποι είναι στο βάθος οι πιο αισιόδοξοι: επειδή σ' αυτούς έμεινε ακόμα το προνόμιο ν' αγαπούν, να πιστεύουν στον άνθρωπο και στη ζωή, το προνόμιο να κυνηγούνε χίμαιρες.» Πρωταγωνιστής είναι ο αγώνας και η αγωνία του γιατρού, του έλληνα, του ανθρώπου, να φτάσει στην Γαλήνη κυνηγώντας χίμαιρες.

Εκείνο που προβληματίζει τον ερευνητή είναι, ότι ο Βενέζης αποδίδει στους βοσκούς την αλλαγή της ροής του νερού και την πλημμύρα της Φώκαιας. Υπήρχε πράγματι μεγάλη έχθρα κατά των προσφύγων και από τους βοσκούς και από τους καλυβιώτες. Ίσως ο Βενέζης, έχοντας ακούσει όσα τράβηξαν οι πρόσφυγες από τους ντόπιους, θέλει να τονίσει αυτή την έχθρα. Όμως η έρευνα του τόπου και των ρεμάτων αποδεικνύει ότι οι βοσκοί δεν είχαν την δυνατότητα να αλλάξουν την ροή των ρεμάτων, ακόμα και αν το ήθελαν.

Το συλλογικό έργο με τίτλο Από τα παιδιά του Πολέμου στον κόσμο των Παραμυθιών είναι ένα βιβλίο-μαρτυρία μιας εποχής που τα κινούμενα σχέδια και η επιστημονική φαντασία δεν είχαν ακόμη κατακτήσει τα παιδιά. . Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Λ. Αλιβιζάτου στην εισαγωγή του έργου: «τα παιδιά του "παιδικού θαλάμου", παρόλο που γεννήθηκαν μέσα στον πόλεμο, θυμούνταν με νοσταλγία το περιβάλλον τους και ζούσαν τη μαγεία του

παραμυθιού. Όταν τα παρότρυναν να ζωγραφίζουν ό,τι θυμούνταν από την περασμένη τους ζωή, ζωγράρισαν με όλα τα χαρίσματα και τα ψεγάδια κάθε πρωτόγονης τεχνικής τον πόλεμο, το χωριό τους, τις νεράιδες και τα παγανά. [...] Χάρη στη συμπαράσταση φίλων, ασπρίστηκε ένας θάλαμος που παραχωρήθηκε από τη διεύθυνση στο παλιό κτίριο του Ιπποκρατείου, καθαρίστηκε, βάφτηκαν τα κρεβάτια του και, αφού πλύθηκαν και ντύθηκαν, τα παιδιά εγκαταστάθηκαν εκεί. [...] Τότε ο αλησμόνητος Μανόλης Τριανταφυλλίδης μας συμβούλεψε να δώσουμε στα παιδιά χαρτί και μολύβια και να τα παροτρύνουμε να ζωγραφίσουν το χωριό τους, για να βγάλουν μέσα από την ψυχή τους ό,τι θυμούνταν από την περασμένη τους ζωή. Ακόμη, να διαβάζουμε μαζί τους παραμύθια και να τα παρακινήσουμε να ζωγραφίσουν μια εικόνα που τους έκανε εντύπωση. [...]» Τα τέσσερα παραμύθια που αναδημοσιεύονται σ' αυτό το μικρό αφιέρωμα είναι εκείνα που εμπνεύσανε τις ζωγραφιές των παιδιών.

Ο Βενέζης στο έργο *Αργοναύτες* επισκέπτεται τόπους του Ελληνισμού, που για αιώνες ακολούθησαν ξεχωριστή πορεία: Κύπρος των μοναστηριών και του Αυξεντίου. Όλυμπος με τη μυστική έλξη της κατάκτησης, Ήπειρος του Μετσόβου, του Σουλίου και των Σαρακατσάνων, Λευκάδα του Σικελιανού και του Βαλαωρίτη. Η περιήγηση μπλέκει το σήμερα με το χτες, με το προχτές, μέσα από χρονικά, αφηγήσεις, τους θρύλους και την ιστορία, σε μια αφήγηση γοητευτική που, όπως πάντα στον Βενέζη, φανερώνει την ουσία, ερμηνεύει το καθολικό μέσα από την καίρια λεπτομέρεια²⁴.

Στην *Εφταλού* ο Βενέζης γράφει για την ιστορία την πανάρχαια της Μικρασίας, για την συνύπαρξη των λαών πριν από τον πικρό ξεριζωμό, για τα γεγονότα των πολέμων και των διώξεων, για τη θεώρηση τους ύστερα από τόσα χρόνια μέσα στο ήρεμο λεσβιακό τοπίο. Είναι μια επιστροφή στη γενέθλια γη, και ταυτόχρονα το ξεκίνημα για το ύστατο ταξίδι του συγγραφέα¹⁸.

Ο αναγνώστης διαμορφώνει τη στάση του απέναντι στους ήρωες του Βενέζη σύμφωνα με τα αφηγηματικά σχόλια και τις σχέσεις ανάμεσα στα ίδια τα λογοτεχνικά πρόσωπα.

²⁴ Βενέζης, Ηλίας. *Αργοναύτες*. Αθήνα: Εστία, c1962

Τέλος, παρουσιάζεται η τάση του αναγνώστη να δημιουργεί προσδοκίες για την εξέλιξη της υπόθεσης οι οποίες εν τέλει επαληθεύονται. Οι ενδείξεις, τα κενά, τα ειρωνικά στοιχεία, οι αντιθέσεις και οι επαναλήψεις εμπλέκουν τον ίδιο τον αναγνώστη στην διαδικασία της αφηγηματικής κατάστασης.

Ο Βενέζης συνδέθηκε με τη συμφορά της Μικράς Ασίας όχι ως απλός παρατηρητής των γεγονότων, αλλά με τις άμεσες τραυματικές του εμπειρίες και την ατομική του περιπέτεια: πρώτα, ως αιχμάλωτος και σκλάβος στα εργατικά τάγματα της Ανατολής· ύστερα ως πρόσφυγας που έζησε τον καημό της χαμένης πατρίδας· τέλος, ως νοσταλγός, προσπαθώντας ν' αναστήσει με τη μνήμη το χαμένο καιρό και το χαμένο κόσμο του. Το τελευταίο τούτο στάθηκε αφορμή να του καταμαρτυρήσουν μερικοί, ότι περιορίστηκε στον στενά ιδιωτικό του χώρο και δεν έδωσε το έπος της μικρασιατικής τραγωδίας στις μεγάλες του διαστάσεις, όπως απαιτούσε το θέμα.

Η παρουσία του Ηλία Βενέζη στα νεοελληνικά γράμματα συγχρόνως, όμως, αποτελεί μια βεβαίωση της ενότητας του Ελληνισμού, με καρδιά του το Αιγαίο πέλαγος. Ανατολίτης, αιγαιοπελαγίτης, Έλληνας, συναίρεσε μέσα στο έργο του την τέχνη ως μεράκι κι ως υπαρξιακή λειτουργία με την κατάθεση μιας μαρτυρίας που σώζει την ιστορία ζωντανότερη από οποιοδήποτε ιστορικό βιβλίο. Είναι γεγονός ότι πρόκειται για έναν από τους πιο εκλεκτούς, λαοφιλείς συγγραφείς της περίφημης Γενιάς του '30, ο οποίος έφερνε μέσα στις φλέβες του το αίμα του παραμυθιού. Αφηγητής εξαιρετικά ανθρώπινος, καρδιά ευαίσθητη και βασανισμένη, ο Ηλίας Βενέζης έχει δικαιωματικά ένα κεφάλαιο στην ιστορία του νεοελληνισμού.¹³

Στο διήγημα *Οι Νικημένοι*, με την περιορισμένη του έκταση, μπορεί να συμπυκνωθεί το νόημα της ζωής, όπως έχει χαρακτηριστικά δηλωθεί από τους κριτικούς. Και αυτό γίνεται ακριβώς με τον Βενέζη, όταν, με την αγάπη του για τον άνθρωπο, καθαρότατη φωνή σε όλες τις σελίδες των *Νικημένων*, ρίχνει φως σε χώρους αθόρυβα μαγικούς ή ξεπερασμένους. Με λίγα πράγματα οργανώνει ο Βενέζης το μύθο του διηγήματος και την ανάπτυξη του: με λιτότητα συμπυκνωμένη, που μετατρέπεται σε μαγεία από τη γοητεία της γραφής.

Στα ταξιδιωτικά βιβλία του Βενέζη και κυρίως στο έργο *Περιηγήσεις*, που είναι μαζί και χρονικά καίριων στιγμών στην ιστορία του κάθε τόπου, η ζωή προβάλλεται όχι μόνο σε βάθος αλλά και σε πλάτος. Ένας συγγραφέας γεννημένος για να αισθάνεται και να βλέπει σφαιρικά, βρίσκεται στο στοιχείο του όπου κι αν ταξιδεύει: κάθε σημείο της γης μπορεί να γίνεται κέντρο της τέχνης του. Στις *Περιηγήσεις* ο Βενέζης επισκέπτεται τη Ρωσία, τη Δαλματία, την Ελβετία, την Αγγλία: γοητευτικές συναντήσεις με το παρελθόν μέσα από το παρόν.

Το καΐκι του Θησείου και άλλες ιστορίες για μικρούς και μεγάλους είναι ένα βιβλίο για την αγάπη στην πιο καθαρή της μορφή, όταν δηλαδή δεν προσδοκά ανταλλάγματα, για τη μοίρα και το πώς αυτή δεν αποφεύγεται, για την αφοσίωση. Ένα βιβλίο-ύμνος στη ζωή, στη φύση και στα ζωντανά της, στην παράδοση και στην ελληνική γλώσσα. Ένα βιβλίο-εισαγωγή στο συγγραφικό έργο του Ηλία Βενέζη, απόδειξη του ότι η σπουδαία λογοτεχνία δεν παλιώνει με τα χρόνια αλλά μένει ολοζώντανη. Το βιβλίο περιέχει επίσης λεξιλογικές ερμηνείες για να βοηθηθούν οι μικρότεροι αναγνώστες, καθώς και απόδοση στη νεοελληνική γλώσσα κάποιων αρχαϊζόντων κειμένων από το αριστουργηματικό διήγημα *Το θαλάσσιο πνεύμα του Αιγαίου*.

Το *Νούμερο 31328* αποτελεί την ταυτότητα του ίδιου του συγγραφέα, όταν σαν παιδί δεκαοχτώ χρονών οδηγήθηκε από τους Τούρκους στα κάτεργο της Ανατολής. Το βιβλίο είναι ένα συγκλονιστικό χρονικό, το οποίο αποτυπώνει σκηνές ιδιαίτερης βίας. Αν και χαρακτηρίζεται ως μυθιστόρημα πρόκειται για ντοκουμέντο σχετικά με τη διαβίωσή του σε στρατόπεδο συγκέντρωσης που δημιούργησε ο τουρκικός στρατός για τους Έλληνες αιχμαλώτους. Ο ίδιος ο συγγραφέας επισημαίνει: «*μπόρεσα να γράψω το χρονικό αυτό χωρίς μίσος. Και, καθώς φαίνεται, νέος τότε, ήλπιζα ότι η λογοτεχνία μπορεί να εξημερώνει, να βοηθά τους ανθρώπους να γίνουν καλύτεροι, με το να τους υπενθυμίζει το τι συμβαίνει όταν αποχαλίνονται τα ένστικτα. Η αγριότητα του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου μας έβγαλε απ' αυτές τις αφελείς αυταπάτες. Κατερείπωσε και αυτά τα όνειρα.*»

Το σύνολο των βιωμάτων του από τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια αποτέλεσε τον πυρήνα και το σταθερό μοτίβο της δημιουργικής γραφής του

Βενέζη. Με το ταλέντο του μπόρεσε να εκφράσει και τις τρεις φάσεις από τις οποίες πέρασε ο τότε ελληνικός πληθυσμός της Τουρκίας: Την ειρηνική (μα όχι πάντοτε ανεπίληπτη και άμεμπτη) συμβίωση με το γηγενές στοιχείο πριν από τους Βαλκανικούς Πολέμους· τους διωγμούς, τη φυγή και την προσφυγιά κατά την εποχή της Καταστροφής· την πολλαπλώς επώδυνη αφομοίωση των προσφύγων στην πατρώα γη. Θέμα του βιβλίου είναι ακριβώς η ζωή στα τάγματα εργασίας (τα περιβόητα «αμελέ ταμπουρού»), τα οποία συγκροτούσαν οι Τούρκοι από τους αλλοεθνείς στρατεύσιμους, όταν άρχισαν οι πρώτοι διωγμοί μετά το 1914, και στα οποία μαρτύρησαν χιλιάδες άνθρωποι το 1922, ιδίως μετά την κατάρρευση του μετώπου και την άτακτη υποχώρηση του ελληνικού στρατού.

Ο Βενέζης «στρατολογήθηκε» στα τάγματα εργασίας και συγκαταλέγεται στους ελάχιστους που κατόρθωσαν να επιζήσουν. Αφιερώνει το βιβλίο στον ανθρώπινο πόνο, και αποτυπώνει στις σελίδες την προσωπική του εμπειρία στα τάγματα εργασίας, και ακριβώς επειδή έζησε ο ίδιος τις φοβερές εκείνες στιγμές, περιγράφει πολύ παραστατικά και με λεπτομέρειες τα όσα πέρασαν οι δυστυχισμένοι εκείνοι άνθρωποι στα τάγματα εργασίας. Το εκπληκτικό όμως είναι ότι παρουσιάζει τις πράξεις των εχθρών Τούρκων χωρίς προκατάληψη και χωρίς οργή όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Henri Liebrecht της Βελγικής Βασιλικής Ακαδημίας.

Το βιβλίο τούτο είναι γραμμένο με αίμα. Ένας κριτικός του σημείωνε κάποτε για το ύφος του: *«Έχει κάτι απ' τη φονική λαμπρότητα των πολεμικών όπλων, τη φονική λαμπρότητα του αδυσώπητου φωτός»*. Ο Βενέζης απαντά: *«Αλλά εγώ δε μιλώ για το ύφος. Λέω για την καυτή ύλη, για τη σάρκα που στάζει το αίμα της και πλημμυρίζει τις σελίδες του. Για την ανθρώπινη καρδιά που σπαράζει, όχι για την ψυχή. Εδώ μέσα δεν υπάρχει ψυχή, δεν υπάρχει περιθώριο για ταξίδι σε χώρους της μεταφυσικής. Όταν καίγεται έτσι που καίγεται εδώ, με πυρωμένο σίδερο η σάρκα, παντοδύναμη θεότητα υψώνεται αυτή, κι όλα τ' άλλα σωπαίνουν»*.

Έχουν να λένε πως κανένας πόνος δεν μπορεί να είναι ισοδύναμος με τον ηθικό πόνο. Αυτά τα λένε οι σοφοί και τα βιβλία. Όμως, αν βγεις στα

τρίστρατα και ρωτήσεις τους μάρτυρες, αυτούς που τα κορμιά τους βασανίστηκαν ενώ πάνω τους σαλάγιζε ο θάνατος -και είναι τόσο εύκολο να τους βρεις, η εποχή μας φρόντισε και γέμισε τον κόσμο- αν τους ρωτήσεις, θα μάθεις πως τίποτα, τίποτα δεν υπάρχει πιο βαθύ και πιο ιερό από ένα σώμα που βασανίζεται. Το βιβλίο τούτο είναι ένα αφιέρωμα σ' αυτό τον πόνο...»

«Ήταν η μέρα που γύριζα στη Μυτιλήνη από τα κάτεργα της Ανατολής. Η αποβάθρα ήταν γεμάτη κόσμο. Όλοι ήθελαν να μου σφίξουν το χέρι, να μου μιλήσουν, να με ρωτήσουν για τους δικούς τους, που είχαν μείνει στην απέναντι αιολική γη... Τότε πλησίασε ένας άγνωστος άνθρωπος, ο Μυριβήλης! Μου έσφιξε το χέρι και με ρώτησε:

- Τι σκοπεύεις να κάνεις τώρα;

- Να ξεχάσω! είπα απλά.

- Πρέπει να τα γράψεις όλα.

- Όλα; ρώτησα με αγωνία.

- Όλα». ¹³

Ο Βαλέτας αναφέρει:²³ «Γράψε το, μου είπε, αυτή είναι η αλήθεια. Δεν ήμουν -και ποιος είναι;- έγινα. Το ταλέντο που έφερα στον κόσμο, το είχαν και άλλοι, ίσως και περισσότερο. Η Μοίρα μου όμως το μεγάλωσε, γιατί εμένα -ξεχωριστά εμένα και κανένα άλλο στα γράμματά μας, καθώς εσύ το ξέρεις καλλίτερα ως ιστορικός της λογοτεχνίας- μ' έφερε πιο κοντά στον ανθρώπινο πόνο και μ' έκανε να ζήσω αυτά που έπαθα και έγγραφα, να μαρτυρήσω με τη διπλή σημασία της λέξης: να βασανιστώ και να δώσω σαν καλλιτέχνης τη μαρτυρία μου για ένα υλικό της εθνικής μας ιστορίας, που δεν μπορεί να το συλλάβει ο νους και η ιστορία.

Δεν γίνεσαι συγγραφέας αν δεν το πληρώσεις ακριβά με τη ζωή σου, μου έγγραφε λίγους μήνες πριν από το θάνατό του όταν το Δεκέμβριο του 1972

τα “Αιολικά Γράμματα” του αφιέρωσαν ένα πολυσέλιδο τεύχος τους, όπου δημοσιεύτηκε και από μένα ένα σχεδιάσμα βιβλιογραφίας του.

Ερωτημένος στα 1970 σε μίαν εκρηκτική φιλολογική συνέντευξή του με τον Β. Ψυρράκη των “Σημερινών” (29/10/1970) αν είναι ευχαριστημένος μ’ αυτό που έδωσε ως συγγραφέας, απάντησε απερίφραστα από το ύψος που είχε ανεβεί: “Συνήθως σε παρόμοια ερωτήματα δίνεται απάντηση με επιδεικτική μετριοφροσύνη. Εγώ θα σας απαντήσω με ευθύτητα. Αγρύπνησα σ’ όλη τη ζωή μου δουλεύοντας βιοποριστικά στην Τράπεζα και γράφοντας τις νύχτες βιβλία. Τα βιβλία αυτά αποτελούν μια μικρή βιβλιοθήκη. Διαβάστηκαν και διαβάζονται όσο ελάχιστα. Θα πρέπει να μεταδίδουν κάποια ευχαρίστηση, κάποια συγκίνηση. Τα βιβλία αυτά είχαν και μίαν άλλη καλή μοίρα: μεταφράστηκαν και εκκυκλοφόρησαν σχεδόν σ’ όλες τις ευρωπαϊκές γλώσσες και στην Αμερική.»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΟΝ ΒΕΝΕΖΗ

001. Άγρας, Τέλλος. *Ένα μεταπολεμικό βιβλίο*. Μνήμη του Ηλία Βενέζη. 1.2 (1978) : 65-71
002. Αθανασιάδης- Νιόβας, Γ. κ.ά. *Αφιέρωμα στον Ηλία Βενέζη και στη Μικρασιατική καταστροφή*. [χ.τ.]: [χ.ε.], [19--;].
003. Αθανασιάδης-Νιόβας, Γεώργιος. «[Χωρίς τίτλο].» *Τα τριάντα χρόνια στα γράμματα του ακαδημαϊκού Ηλία Βενέζη*. 1.1 [1959] :21-23.
004. Αθανασόπουλος, Βαγγέλης, επιμ. *Ηλίας Βενέζης*. Αθήνα: Γιώργος Γαβαλάς, 1994
005. Ακρίτας, Λουκής κ.ά. *28 Οκτωβρίου 1940*. Αθήνα: Ευθύνη, 1980
006. Αλιβιζάτου, Λιλή. *Από τα παιδιά του πολέμου στο κόσμο των παραμυθιών*. Αθήνα: Εστία, 2007.
007. *Από το αρχείο "του Κύκλου"*. [Αθήνα]: [χ.ε.], 1943
008. Αρκαδίου, Μαρία. *Μνήμη Ηλία Βενέζη*. Κριτικά Φύλλα. 4.25 (1975) : 332.
009. Βαλέτας, Γιώργος. Βενέζη Ηλία, Εκ Βαθέων [Η Επιβίωση της Προσφυγιάς] (*Από το Βιβλίο του "Μικρασία Χαίρε"*). [χ.τ.]: [χ.ε.], [χ.χ.].
010. Του Ιδίου. *Ο μαρτυρικός θριαμβικός ανήφορος του Ηλία Βενέζη*. [χ.τ.]: [χ.ε.], [χ.χ.].
011. Του Ιδίου. *Το αηδόνι*. [χ.τ.]: [χ.ε.], [χ.χ.].
012. Βενέζης, Ηλίας. *Αιγαίο*. Αθήνα: Εστία, c1967
013. Του Ιδίου. *Αιολική Γη*. Αθήνα: Εστία, c1969.
014. Του Ιδίου. *Ακήφ*. [χ.τ.]: Γλάρος, 1944
015. Του Ιδίου. *Αμερικάνικη Γη*. Αθήνα: Εστία, [19--;].
016. Του Ιδίου. *Άνεμοι*. Αθήνα: Εστία, [19--;].
017. Του Ιδίου. *Αργοναύτες*. Αθήνα: Εστία, c1962.
018. Του Ιδίου. *Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός*. Αθήνα: Εστία, c1981
019. Του Ιδίου. *Αρχιπέλαγος*. Αθήνα: Εστία, c1969
020. Του Ιδίου. *Γαλήνη*. Αθήνα: Εστία, c1971.
021. Του Ιδίου. *Εμμανουήλ Τσουδερός*. Αθήνα: [Ακαδημία Αθηνών], 1966
022. Του Ιδίου. *Ένα γράμμα για τον Μακρυγιάννη*. Ανθολογία νεοελληνικής κριτικής. 1.1 (1991).
023. Του Ιδίου. *Έξοδος*. Αθήνα: Εστία, c1964
024. Του Ιδίου. *Εφταλού*. Αθήνα: Εστία, c1972
025. Του Ιδίου. *Η Θεοσκέπαστη*. [χ.τ.]: [χ.ε.], [χ.χ.].
026. Του Ιδίου κ.ά. *Η Τέχνη του Ν. Χατζηκυριάκου Γκίκα*. [χ.τ.]: [χ.ό.], 1973.
027. Του Ιδίου. *Μικρασία, Χαίρε*. Αθήνα: Εστία, c1974
028. Του Ιδίου. *Μπλοκ C ιστορικό δράμα*. Αθήνα: Οι φίλοι του βιβλίου, c1946.
029. Του Ιδίου. *Ο Μανόλης Λέκας κι άλλα διηγήματα*. Αθήνα: [χ.ό.], 1928.
030. Του Ιδίου. *Οι γλάροι*. [χ.τ.]: [χ.ε.], [χ.χ.]
031. Του Ιδίου. *Οι νικημένοι*. Αθήνα: Εστία, [19--;].
032. Του Ιδίου. *Περί ανθρώπων*. [χ.τ.]: [χ.ε.], 1957.
033. Του Ιδίου. *Περιηγήσεις*. Αθήνα: Εστία, c1973
034. Του Ιδίου. *Στις ελληνικές θάλασσες*. Αθήνα: Εστία, c1973

-
035. Του Ιδίου. *Το νούμερο 31328*. Αθήνα: Εστία, 1931
036. Του Ιδίου. *Το πάθος των φιλικών*. Εν Αθήναις: Ακαδημία Αθηνών, 1964
037. Του Ιδίου. *Το σπίτι πάνω στο λόφο*. [χ.τ.]: [χ.ε.], [19-;].
038. Του Ιδίου. *Τα τριάντα χρόνια στα γράμματα του ακαδημαϊκού Ηλία Βενέζη*. Μυτιλήνη: Το μπουρίνι, [19--;].
039. Του Ιδίου. *Το καΐκι του Θησείου και άλλες ιστορίες για μικρούς και μεγάλους*. Αθήνα: Εστία, c1969
040. Του Ιδίου. *Φθινόπωρο στην Ιταλία*. Αθήνα: Εστία, c1971.
041. Του Ιδίου. *Χρονικόν της Τραπέζης της Ελλάδος*. Αθήνα: [χ.ό.], c1955.
042. Του Ιδίου. *Ωκεανός*. Αθήνα: Εστία, c1969
043. Του Ιδίου. *Ωρα πολέμου*. Αθήνα: Εστία, c1969
044. Του Ιδίου, Άγγελος Προκοπίου και Κίτσος Α. Μακρής. *Πάνος Βαλσαμάκης*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, c1982.
045. Του Ιδίου και Στρατής Γ. Φιλιππότης. *Ταξίδεψαν στην Τήνο*. Αθήνα: Ερίνη, 1993.
046. Του Ιδίου, Laurence Durrell και E.D. Scott-Kilvert. *Aeolia*. London: William Campion, [19--;].
047. Του Ιδίου και Α. Farmakides. *Aiolian land*. Montreal: McGill Modern Greek Development, 1979
048. Του Ιδίου. *Beyond the Aegean*. New York: The Vanguard Press, [1943-1955].
049. Του Ιδίου. *Eolisk jord*. Lund [Σουηδία]: Gleerup, 1948.
050. Του Ιδίου και Gabriel Drachman. *Greece*. Athens: Stavros Stavropoulos, [19--;].
051. Του Ιδίου. *A grande jornada*. Lisboa: Guimaraes and C.a., [1949--;].
052. Του Ιδίου. *Aolishe erde*. Wiesbaden: Insel, 1949.
053. Του Ιδίου. *Eolische aarde*. Hasselt: HeideLand, [1950-1955].
054. Του Ιδίου. *La grande petiBe*. Paris: Editions du Pavois, 1945.
055. Του Ιδίου και Roland Hampe. *Nummer 31328*. Mainz: Verlag Philipp von Zabern, c1969.
056. Του Ιδίου, Fernand Grossin και Octave Merlier. *Serenite*. Paris: Les editions nagel, c1971.
057. Του Ιδίου. *Terre beolienne*. Paris: Gallimard, 1946.
058. Του Ιδίου, Pierre Amandry και Loula Amandry. *Terre eolienne*. [Paris]: Gallimard, c1946.
059. Του Ιδίου και Ισιδώρα Καμαρινέα-Rosenthal. *Die Boten der Vershnung*. Heidelberg: Wolfgang Rathe, 1958.
060. Του Ιδίου. *El numero 31328*. Chile: Universidad de Chile, 2006.
061. Του Ιδίου. *La grande pietAa*. Roma: Anonima Veritas, 1947
062. Του Ιδίου. *Terra d' eolia*. Roma: Gherardo Casini, 1951.
063. Του Ιδίου. *Eolska zemlza*. Ljubljana: Cancarzeva Založba, 1955
064. Βερναρδάκης, Δημήτριος Γρηγ. Σοννέτο χαρισμένο στον Ηλία Βενέζη. *Τα τριάντα χρόνια στα γράμματα του Ηλία Βενέζη*. 1.1 : 37.
065. Γεωργιάδου, Αγάθη. Αιολική γη - Αμμόχωστος Βασιλεύουσα. Φ. Κόντογλου, Η. Βενέζης, Ασημ. Πανσέληνος. 1.1 : 157-171

-
066. Γραμματάς, Θόδωρος. Τροπικότητα του σώματος και τοπικότητα του καταναγκασμού. *Φ. Κόντογλου, Η. Βενέζης, Ασημ. Πανσέληνος*. 1.1 : 200-209.
067. Δασκαλόπουλος, Δημήτρης. *Ιχνογραφία*. Αθήνα: Γαβριηλίδης, 2007
068. Δεδόπουλος, Κωνσταντίνος. *Ηλίας Βενέζης*. Ανθολογία νεοελληνικής κριτικής. 3.3 (1950) : 390-392.
069. Δεσποτόπουλος, Κωνσταντίνος Ι. *Η φίλια μου με τον Βενέζη*. Μνήμη του Ηλία Βενέζη. 1.2 (1978) : 21-24.
070. Δημάδης, Κωνσταντίνος Α. Το Αιγαίο ως ιδεολογικός τόπος στην ελληνική πεζογραφία της περιόδου 1922-1949. *Η Ελλάδα των νησιών από τη Φραγκοκρατία ως σήμερα*. 1.2 : 417-425.
071. Ευαγγελινός, Πάνος. «[Χωρίς τίτλο].» *Τα τριάντα χρόνια στα γράμματα του ακαδημαϊκού Ηλία Βενέζη*. 1.1 [1959] : 38-39.
072. Ευελπίδης, Χρήστος. *Επιστολή*. Μνήμη του Ηλία Βενέζη. 1.2 : 98-101.
073. Ζολώτας, Ξενοφών Ε. «[Χωρίς τίτλο].» *Τα τριάντα χρόνια στα γράμματα του ακαδημαϊκού Ηλία Βενέζη*. 1.1 [1959] : 24-26.
074. Ζώρας, Γεράσιμος Γ. *Η βραδιά "Η. Βενέζη στον Φ.Σ. "Παρνασσός"*. Αθήνα: [χ.ε.], 1986
075. Ηλία, Ελένη Α. *Η ανθρώπινη ύπαρξη και η αναγνωστική εμπλοκή στο έργο του Βενέζη και τις θεωρίες της "ανταπόκρισης"*. Αθήνα: [χ.ε.], 1996
076. Της Ιδίας. *Ο αναγνώστης και η λογοτεχνική δημιουργία του Ηλία Βενέζη*. Αθήνα: Αστήρ, 2000
077. Ιακωβίδη, Λιλή, Ηλίας Βενέζης και Θράσος Καστανάκης. *Βενέζης, Καστανάκης*. Αθήνα: Οι Εκδόσεις των Φίλων, 1976
078. Καζαντζάκης, Νίκος. *"Ήμουν άνθρωπος με ζεστή σάρκα και αχόρταγη ψυχή"*. Νίκος Καζαντζάκης. 1.1 (2004)
079. Κανελλόπουλος, Παναγιώτης Κ. «[Χωρίς τίτλο].» *Τα τριάντα χρόνια στα γράμματα του ακαδημαϊκού Ηλία Βενέζη*. 1.1 [1959] : 19
080. Καραγάτσης, Μ.. *Ο Μ. Καραγάτσης προς τον Η. Βενέζη*. Γραφή. 1.1.
081. Κατακουζηνός, Άγγελος. *Μικρό ψυχογράφημα για ένα μεγάλο φίλο*. [χ.τ.]: [χ.ε.], [19--;].
082. Καραντώνης, Ανδρέας. *Πεζογράφοι και πεζογραφήματα της γενιάς του '30*. [χ.τ.]: [χ.ε.], [19--;].
083. Κομαΐτης, Βασίλης. «Ξαναδιαβάζοντας τον Βενέζη.» *Φ. Κόντογλου, Η. Βενέζης, Ασημ. Πανσέληνος*. 1.1 : 138-147
084. Κουρνούτος, Γεώργιος Π. «[Χωρίς τίτλο].» *Τα τριάντα χρόνια στα γράμματα του ακαδημαϊκού Ηλία Βενέζη*. 1.1 [1959] : 33-34
085. Κουσουλάς, Λ. *Νεοελληνικά διδακτικά δοκίμια για το λύκειο*. Αθήνα: Παπαζήσης, 1976
086. Κλοέμβρωτος, Ιάκωβος Γ. «[Χωρίς τίτλο].» *Τα τριάντα χρόνια στα γράμματα του ακαδημαϊκού Ηλία Βενέζη*. 1.1 [1959] : 29-31
087. Λαούρδας, Βασίλειος. *Φιλολογικά δοκίμια*. Θεσσαλονίκη: Διαγώνιος, 1977.
088. Μαστροδημήτρης, Παναγιώτης Δ. *Η Γαλήνη ως ενδιάμεσο και συγκεφαλαιωτικό έργο του Ηλία Βενέζη*. [Αθήνα]: [χ.ε.], [19--;].

-
089. Μάτσας, Νέστορας. «[Χωρίς τίτλο].» *Τα τριάντα χρόνια στα γράμματα του ακαδημαϊκού Ηλία Βενέζη*. 1.1 [1959] : 42-49
090. Μερακλής, Μιχάλης Γ. «Η τριλογία του Βενέζη.» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 1.2 (1978) : 28-43.
091. Του Ιδίου. *Προσεγγίσεις στην ελληνική πεζογραφία*. Αθήνα: Καστανιώτης, 1986.
092. Μήλλας, Ηρακλής. *Aynalk ve Venezis*. Istanbul: Iletisim Yaynlarp, 1998
093. Μηλιώνης, Χριστόφορος. «*Ηλία Βενέζη : χρονικό του 1942.*» *Νεοελληνικά : διδακτικά δοκίμια για το λύκειο*. 1.1 [1976] : 264-268
094. Μητσάκης, Καριοφύλης - Κάρολος. «*Ο Ηλίας Βενέζης στο Λονδίνο.*» Φ. Κόντογλου, Η. Βενέζης, Ασημ. Πανσέληνος. 1.1 (2005).
095. Μινωτής, Αλέξης Σ. «*Μια επιστολή.*» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 1.2 (1973) : 102-103
096. Του Ιδίου. «*Ο Βενέζης.*» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 1.2 [19--;] : 19-20.
097. Μπαλάσκας, Κώστας. *Λογοτεχνιά και παιδεία*. Αθήνα: Επικαιρότητα, 1985.
098. Μυλωνάς, Παύλος και Ηλίας Βενέζης. *Ο Άθος*. Αθήνα: Παύλος Μυλωνάς, 1963
099. Μυριβήλης, Στρατής κ.ά. *Το Μυθιστόρημα των τεσσάρων*. Αθήνα: Εστία, c1979
0100. Νιάρχος, Θανάσης Θ., επιμ. *Ανθολογία ελληνικού διηγήματος του 20ού αιώνα..* Αθήνα: Καστανιώτης, 2009
0101. Του Ιδίου. «*Βιοχρονογραφία Ηλία Βενέζη.*» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 2.2 : 133-135
0102. Του Ιδίου., επιμ. *Η κριτική για τον Αλκη Θρύλο*. Αθήνα: Κώστα και Ελένη Ουράνη, 2009.
0103. Νικόπουλος, Ηλίας και Ηλίας Βενέζης. *Mount Olympos*. Athens: [χ.ε.], 1957.
0104. Παναγιωτόπουλος, Ι.Μ. και Μ. Ιωάννης. *Ανήσυχα χρόνια*. Αθήνα: Αετός, 1943.
0105. Του Ιδίου. «*Βενέζης, ο συναισθηματικός πεζογράφος.*» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 1.2 : 92-94.
0106. Του Ιδίου. «*Επιστροφή στο Βενέζη.*» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 1.2 (1978) : 16-18
0107. Του Ιδίου.. *Τα πρόσωπα και τα κείμενα*. Αθήνα: Εκδόσεις των Φίλων, 1980
0108. Πανσέληνος, Ασημάκης. «*Η αγωνία μιας γενιάς.*» *Ανθολογία νεοελληνικής κριτικής*. 3.3 (1905-1981) : 364-367
0109. Παπαβασιλείου-Χαραλαμπάκη, Ιωάννα. «*Μια ιδιάζουσα αφηγηματική τεχνική στο έργο του Ηλία Βενέζη "Περιήγηση στην Αγγλία"*.» Φ. Κόντογλου, Η. Βενέζης, Ασημ. Πανσέληνος. 1.1 : 192-199.
0110. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Καλλιόπη. *Ιστορικές και λαογραφικές μνήμες από τον Ηλία Βενέζη*. Αθήνα: Πιτσιλός, 1990
0111. Παπανούτσος, Ευάγγελος Π. *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. Αθήνα: [Ευθύνη], 1978.
0112. Του Ιδίου. «*Ο ραφωδός της χαμένης πατρίδας.*» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 1.2 (1978) : 9-15.

-
0113. Παπατσώνης, Τάκης Κ. «Ηλίας Βενέζης : Οάσεις της κολάσεως.» *Ανθολογία νεοελληνικής κριτικής*. 1.2 (1978) : 56-61.
0114. Πεσμαζόγλου, Αλ. «[Χωρίς τίτλο].» *Τα τριάντα χρόνια στα γράμματα του ακαδημαϊκού Ηλία Βενέζη*. 1.1 [1959] : 40-41
0115. Πολίτης, Μιχαήλ Ι. κ.ά. *Ο Κολοσσός του Μαρουσίου*. Αθήνα: [χ.ε.], 1956
0116. Πολίτης, Φώτος. «"Ο Μανόλης Λέκας".» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 1.2 (1978) : 53-55.
0117. Πυλαρινός, Θεοδόσιος, επιμ. *Η λογοτεχνία στη Μικρά Ασία*. Αθήνα: Έκδοσις Ενώσεως Σμυρνέων, 2004
0118. Ροζάκος, Νίκος Ι.. *Το έργο του Βενέζη στην Αμερική*. [χ.τ.]: [χ.ε.], 1973.
0119. Σαχίνης, Απόστολος. *Μεσοπολεμικοί και μεταπολεμικοί πεζογράφοι*. Θεσσαλονίκη: Κωνσταντινίδης, 1979.
0120. Σολδάτος, Γιάννης, επιμ. *Ιστορίες ληστών από την ελληνική λογοτεχνία*. Αθήνα: Αιγόκερως, 2005.
0121. Σπανδονίδης, Πέτρος Σ. «"Η πεζογραφία των νέων".» *Η κριτική παρουσία του Πέτρου Σ. Σπανδωνίδη*. 1.1 (1932) : 120-123.
0122. Σταύρου, Τατιάνα Δ. *Τετράδιο μνήμης*. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 1982.
0123. Στέφος, Αναστάσιος Αγγ. «Οι λογοτέχνες Ηλίας Βενέζης και Φώτης Κόντογλου στο πρόγραμμα σπουδών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.» Φ. Κόντογλου, Η. Βενέζης, Ασημ. Πανσέληνος. 1.1 : 271-275.
0124. Σύνδεσμος Φιλολόγων Ν. Λέσβου. Φ. Κόντογλου, Η. Βενέζης, Ασημ. Πανσέληνος. Μυτιλήνη: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ν. Λέσβου, 2005.
0125. Τερζάκης, Άγγελος. «Επιτάφιος ύμνος.» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 1.2 (1941) : 104-107.
0126. Του Ιδίου. «*Πολεμική φιλολογία*.» Μνήμη του Ηλία Βενέζη. 1.1 (1978).
0127. Τριάντου, Ιφιγένεια. «*Η αφηγηματική τέχνη του Ηλία Βενέζη*.» Φ. Κόντογλου, Η. Βενέζη, Ασημ. Πανσέληνος. 1.1 : 173-191
0128. Τσιάμης, Μήτσος Ν. *Μορφές του Αιγαίου*. Αθήνα: [χ.ε.], 1973
0129. Του Ιδίου. «*Μνήμη Ηλία Βενέζη*.» Φ. Κόντογλου, Η. Βενέζης, Ασημ. Πανσέληνος. 1.1 : 133-137.
0130. Τσιοπούλου, Ευγενία, επιμ. *Παιδιά του κόσμου*. Αθήνα: Επίλογος, 2005
0131. Τσιρόπουλος, Κώστας Ε. «*Ο Ηλίας Βενέζης εθνικός συγγραφέας*.» Μνήμη του Ηλία Βενέζη. 1.2 (1978) : 44-49.
0132. Φιλιππίδης, Σ.Ν.. *Τόποι*. Αθήνα: Καστανιώτης, 1997
0133. Χατζηαναγνώστου, Τάκης. «*Ηλίας Βενέζης : ενθυμήματα-σκιαγραφήσεις*.» Φ. Κόντογλου, Η. Βενέζης, Ασημ. Πανσέληνος. 1.1 : 276-280.
0134. Του Ιδίου. «[Χωρίς τίτλο].» *Τα τριάντα χρόνια στα γράμματα του ακαδημαϊκού Ηλία Βενέζη*. 1.1 [1959] : 50-57
0135. Χατζηβασιλείου, Γιάννης. «*Η ελληνική διάσταση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και τα παρεπόμενά της στην πεζογραφία του*

-
- Ηλία Βενέζη.*» Φ. Κόντογλου, Η. Βενέζης, Ασημ. Πανσέληνος. 1.1 : 148-156.
0136. Χατζηφώτης, Ι.Μ. *Ανθολογία λογοτεχνικών κειμένων για το Άγιον Όρος*. Αθήνα: Ιωλκός, 2000.
0137. Του Ιδίου. «*Ο ταξιδιώτης Βενέζης.*» Κριτικά Φύλλα. 4.25 (1975) : 326-329
- 0138.
0139. Χατζίνης, Γιάννης. *Ελληνικά κείμενα*. Αθήνα: Π. Οικονόμου, [19--;].
0140. Του Ιδίου. «*Καρτερία και ανθρωπιά του Ηλία Βενέζη.*» Μνήμη του Ηλία Βενέζη. 1.2 : 95-97
0141. Χατζίνης, Γιάννης. *Ο άλλος καιρός*. Αθήνα: Κριτικά φύλλα, [1976]
0142. Του Ιδίου, . *Προτιμήσεις*. Αθήνα: Γ. Φέξης, 1963
0143. Χουρμούζιος, Αιμ. «*Η διηγηματογραφία του Βενέζη.*» Μνήμη του Ηλία Βενέζη. 1.2 : 78-91
0144. Χρυσομάλλη-Henrich, Κυριακή. *Erzahltechnik Zeitgestaltung und ihr Einfluss ayf die Gestltbildung*. Hamburg: Universitat Hamburg, 1995.
0145. Arland, Marcel. «[Χωρίς τίτλο].» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 1.2 (1922) : 116-119.
0146. Baud-Bovy, Samuel. «[Χωρίς τίτλο].» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 1.2 : 125-128.
0147. Buenzod, Emmanuel. «[Χωρίς τίτλο].» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 1.2 (1947) : 123-124.
0148. Durrell, Lawrence. «[χωρίς τίτλο].» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 1.2 : 111-112.
0149. James Heald Jenkins, Romilly. «[Χωρίς τίτλο].» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 1.2 (1950) : 113-115.
0150. Mackridge, Peter. *The two-fold nostalgia*. [χ.τ.]: [χ.ε.], 1986
0151. Levesque, Robert. «[Χωρίς τίτλο].» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 1.2 (1947) : 120-122.
0152. Olsson, Haggar. «[Χωρίς τίτλο].» *Μνήμη του Ηλία Βενέζη*. 1.2 (1949) : 129-131
0153. Polychandrioti, Rania. «*Alterite, intertextualite, litterarite.*» Ταυτότητα και ετερότητα στη λογοτεχνία, 18ος - 20ος αιώνας. 1.1 (2000 – 2001
0154. Tofallis, Kypros. *Landmarks in modern greek literature*. London: The Greek Institute, 1979.
0155. Treimer, Karl. «*Elias Venezis*» Probleme der neugriechischen Literatur. 4.4 (1959) : 98-107. Berlin: Akademie Verlag, 1959-1960

ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αθανασόπουλος, Β. «*Χρονολόγιο Ηλία Βενέζη (1904-1973).*» Διαβάζω. 337 (1994): 38-44.
2. Αργυρίου, Αλεξ.. «*Βενέζης Ηλίας.*» Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό 2. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1984.

-
3. Γιαλουράκης, Μανώλης. «*Βενέζης Ηλίας*.» Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας 3. Αθήνα: [χ.ε., [χ.χ.].
 4. Μητσάκης, Κ. *Νεοελληνική πεζογραφία*. Αθήνα : [χ.ε.]. 1977
 5. Πάτσης, Χάρης, Χ.Χ. & Κώστας Στεργιόπουλος. «*«Ηλίας Βενέζης»*.» Η μεσοπολεμική πεζογραφία Από τον πρώτο ως τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (1914-1939) Β' : 334-376. Αθήνα: Σοκόλης, 1992
 6. Vitti, M. (1977). *Η γενιά του τριάντα : ιδεολογία και μορφή*. Αθήνα: Ερμής, [χ.χ.].

ΠΑΡΑΘΕΜΑ – ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΒΕΝΕΖΗ

(Από την *Αιολική Γη*)

Αυτά διηγούνταν η μεγάλη αρκούδα για την ιστορία της φυλής τους στο αρκουδάκι, τη σεληνοφώτιστη νύχτα, ψηλά στα Κιμιντένια. Άκουγε το μικρό με ξαφνιασμένα μάτια και προσπαθούσε να καταλάβει το νόημα του κόσμου.

“Τι γίνανε οι άλλες αρκούδες της φυλής μας που ήρθανε στα Κιμιντένια;” ρώτησε. “Κι εδώ μας βρήκε ο άνθρωπος. Χάθηκαν όλες απ’ το χέρι του”. “Κι ο πατέρας μου; Τι απόγινε ο πατέρας μου;”

Η μεγάλη αρκούδα θα ‘θελε πολύ να μη βάζει σε λύπη από τόσο μικρό το παιδί της. Μα δε γινόταν. Έπρεπε από τώρα ν’ αρχίσει να μαθαίνει τον κόσμο και να ξέρει τη μοίρα του:

“Ήταν τον καιρό που τα χιόνια αρχίζουν να λιώνουν κι οι αγριομέλισσες αφήνουν τις φωλιές τους και γυρίζουν στα δέντρα να φάνε”, είπε. “Πήγε να μας φέρει μια φωλιά με μέλι, γιατί ό,τι σε είχα γεννήσει κι ήμουνα ανήμπορη. Δεν ξαναγύρισε”.
“Γιατί;”

“Ο άνθρωπος!”, είπε η μάνα. “Θα συναπαντήθηκε με άνθρωπο!” Τι φοβερό θεριό, λοιπόν, να ‘ναι αυτό, “ο άνθρωπος”, συλλογιζόταν το αρκουδάκι. Και να βρίσκεται παντού, να ‘χει πλημμυρίσει τον κόσμο: απ’ το Λίβανο ίσαμε το Καζ – Νταγ και τα Κιμιντένια!

“Τι έχει μ’ εμάς ο άνθρωπος; Τι έχει με τη φυλή μας;” “Του μοιάζουμε”, είπε η μεγάλη αρκούδα. “Μπορούμε να σταθούμε στα δυο ποδάρια καταπώς στέκεται αυτός. Μπορούμε να χορέψουμε ολόρθες σαν αυτόν. Μπορούμε όπως κι αυτός να σηκώσουμε αλυσίδες. Του μοιάζουμε”.

“Και μ’ αυτό τι;” “Ο άνθρωπος αγαπά να χτυπά όσους του μοιάζουν”, είπε πάλι η μεγάλη αρκούδα. “Αγαπά να σκοτώνει τον όμοιό του”. “Αχ!” στενάζει το αρκουδάκι, κι είναι ο πρώτος στεναγμός που βγαίνει απ’ το στόμα του στον κόσμο. “Τι καλά που θα ‘ταν να μην ήταν ο άνθρωπος”. “Τι καλά που θα ‘ταν”, είπε η μεγάλη αρκούδα.

(Από τη Γαλήνη)

Όταν ο Γλάρος πήγαινε στο χωράφι του μικρού θεού, όπου αναπαυόταν η Ελένη, η Αυγή τον ακολουθούσε πάντα. Πήγαιναν στον τάφο, που δεν ήταν παρά μια κουβάρα χώμα υψωμένο από την επιφάνεια της γης. «κάνε το σταυρό σου, της έλεγε ο πατέρας της. Εδώ από κάτω είναι η μητέρα σου». Η Αυγή έκανε φοβισμένη το σταυρό της, και θα 'θελε πολύ να ήταν τρόπος να δει κάτω από το χώμα το πρόσωπο εκείνο. Τη θυμόταν μόλις, πολύ αδύναμα. Μα αυτό που θυμόταν πιο ζωηρά, ήταν τα χέρια της που τη χαίδευαν. Α, αυτό το θυμόταν πολύ καλά! Γιατί από τότε που τη μητέρα της την πήρε το νερό, η Αυγή δεν ξαναδοκίμασε τέτοιο χάδι. Ήταν βέβαια ο πατέρας της και η νέα μητέρα της η Βάσω. Μα εκείνο ήταν άλλο ... Γι αυτό η Αυγή θα ήθελε να σκαλίσει το χώμα ίσαμε που να βρει τα θαμμένα χέρια. Μα σαν τόλμησε να το πει μια μέρα στον πατέρα της, της αποκρίθηκε βιαστικά πως μήτε αυτό δεν γίνεται, γιατί τα χέρια και το σώμα των ανθρώπων γίνονται χώμα. Έτσι η Αυγή, ενώ ο πατέρας της έσκαβε το χωράφι εκεί πλάι και σφύριζε, κάθοταν μονάχη πολλή ώρα πάνω απ τον τάφο, έπαιρνε μικρές χουφτιές χώμα και το βαστούσε μες τα χέρια της, ώσπου το χώμα ζεσταινόταν. Και τότε το απέθετε πάλι με προσοχή, εκεί όπου ήταν. ...Έτσι αγαπητοί φίλοι, ας είναι αυτή η ιστορία που σας αφηγήθηκα, μια μικρή χούφτα χώμα, που το ζεστάναμε απόψε στα χέρια μας και το εναποθέτουμε με αγάπη και ευλάβεια στη μνήμη των γονέων μας, που αναπαύονται πια στη γη της Αναβύσσου, στη γη που επιτέλους βρήκαν την ΓΑΛΗΝΗ και ρίζωσαν για πάντα.

(Από την Ωρα Πολέμου)

Σε λίγο συναπαντήθηκαν. Οι Ιταλοί που ανέβαιναν με τον πατέρα της, εκείνη που κατέβαινε με το μουλάρι. Οι Ιταλοί σταμάτησαν. Ο αξιωματικός σφούγγισε τον ιδρο του, ύστερα έριξε μια πρόστυχη ματιά στο κορμί του κοριτσιού, σαν να το γύμνωσε απ'την κορφή ίσα με τα νύχια. Και οι άλλοι τρεις καραμπινιέροι το τύλιγαν με βρώμα.

Η Φωτεινή κατέβασε τα μάτια. Πρώτη φορά στη ζωή της αντίκρισε τέτοια ματιά, εχθρό παρόμοιο.

-Είναι η κόρη μου, είπε ο μπαρμπα-Φίλιππας.

Οι Ιταλοί άρχισαν να λένε στη γλώσσα τους. Βλέπαν το κορίτσι κι ολοένα λέγαν. Γελούσαν, χαχάνιζαν. Σίγουρα θα έλεγαν προστυχές.

-Πάμε, είπε ο γερο-βοσκός στους Ιταλούς. Μα αυτοί δεν λέγαν να ξεκινήσουν. Μια στιγμή ο χοντρός αξιωματικός έκαμε ν'απλώση τα χέρια του να χαϊδέψει το μάγουλο της Φωτεινής. Το κορίτσι αποτραβήχτηκε βίαια.

-Φύγε! Φύγε! της έκαμε χαμηλόφωνα και την έσπρωχνε ο πατέρας της. Σαστισμένη με τα ξερόκλαδά της στα χέρια, με το ζώο τους δεμένο στο κορμί της, έκαμε να φύγει προσπερνώντας τους караμπινιέρους. Όμως εκείνη τη στιγμή, ακριβώς εκείνη, άστραψε μες στα μάτια του χοντρού Ιταλού, δύναμη της φοβερής θεότητας που δουλεύει στα σκοτεινά, η ιδέα: θέλησε να κάμη αστείο, επίδειξη. Ξεκρέμασε το αυτόματο από τον ώμο του και, τη στιγμή που περνούσε το μουλάρι πλάι του φέρνοντας την κάνη ξυστά στο κεφάλι του ζώου, τράβηξε μια ριπή στον αέρα. Το μουλάρι, ξαφνιασμένο από τον τρομακτικό κρότο που γέμισε τ'αυτιά του, τινάχτηκε μία, και ύστερα παλαβό, ασυγκράτητο, άρχισε να τρέχει με απίστευτη γρηγοράδα, κατεβαίνοντας τον πετραδερό λόφο. Για ένα ελάχιστο διάστημα, το κορίτσι δεμένο μαζί με το καπίστρι, μπόρεσε να βασταχτεί στα πόδια του τρέχοντας πίσω του και τραβώντας το σκοινί. Μα η δύναμη που το έσερνε ήταν τόσο ξέφρενη, τόσα τα βράχια, που γλίστρησε, έγινε ένας όγκος, έγινε μια οριζόντια ύλη που την έσερνε, την έλιωνε χτυπώντας την από δω κι από κει στις μυτερές πέτρες το αφηνιασμένο ζώο.

Μια κραυγή, μια μονάχα, μπόρεσε να ακουστή. Δεν ήταν φωνή ανθρώπου. Ήταν το αίμα, τα πάθη που δε σπαταλήθηκαν, η άγρια αρμονία της χαράς και της λύπης βίαια.

Την άκουσε ο γερο-βοσκός χαμένος, αλαλιασμένος. Κοίταξε γύρω του σαν να γύρευε βοήθεια, τι να κάμει. Ύστερα χίμηξε κι αυτός κυνηγώντας το φοβερό σύμπλεγμα του κοριτσιού και του ζώου.

-Κράτησέ το! Κράτησέ το! φώναζε έξαλλα νομίζοντας πως μπορούσε να τον ακούσει το κοριτσάκι.

Όταν έφτασε στο πεύκο, εκεί μονάχα, το ζώο σταμάτησε λαχανιασμένο. Εκεί το βρήκε ο μπαρμπα-Φίλιππας. Το κορμί του κοριτσιού, δεμένο στο σκοινί, περιχυμένο με αίμα, μήτε σπάραζε καν. Το κεφάλι, τα μαλλιά, τα μυαλά, το πρόσωπο, τα ήμερα μάτια, ήταν μια άμορφη πολτοποιημένη μάζα.

Όταν σε λίγο κατέβηκαν εκεί οι Ιταλοί, είδαν την παράξενη σύνθεση: το ζώο ακίνητο, το σκοτωμένο κορίτσι ακίνητο, κι από πάνω του ο γερο-βοσκός κλαίγοντας να σκαλίζει τις ματωμένες σάρκες, το πρόσωπο, τα χυμένα μυαλά, σα νά'θελε να το ξαναστήσει το πρόσωπο, να το προφυλάξει απ'την αμαρτία να μην έχει μορφή.

-Che peccato, μουρμούρισε ένας Ιταλός, μαλακώνοντας τη φωνή του.

-Non badare, είπε αδιάφορα ο χοντρός αξιωματικός.

Τράβηξαν βιαστικά κατά την ακρογιαλιά να φύγουν. Δεν κοίταξαν πίσω τους."

(Από τη Θεοσκέπαστη)

Άξαφνα ψίθυρος σιγονότατος, ψαλμωδία κατανυκτική, φωνή ικέτις, μπερδεύοντας με τη φωνή της ερημίας και της θαλάσσης, έφτασε στ' αυτιά μας. Χείλη γυναικεία έψελναν ύμνους χριστιανικούς. Κάτω απ' τα ερείπια του κάστρου των Φράγκων, η ταπεινή μελωδία της Ορθοδοξίας, βεβαίωση της συνέχειας, τι συγκίνηση που ήταν! Σαν να μας έσεισε αγέρας βίαιος. Κάμαμε ακόμα λίγα βήματα. Και τότε πρόβαλε μπρος στα μάτια μας, όραμα θαμπωτικό, αλησμόνητο για πάντα, άσπρο, πάλλευκο: η "Θεοσκέπαστη". Πάνω απ' τα κρεμαστά νερά, στον άγριο βράχο, πάνω απ' το ηφαίστειο.

Οι ύμνοι τώρα έρχονται πιο καθαροί. Προχωρήσαμε, μπήκαμε στη Θεοσκεπάστη. Κατακάθαρο, γυμνό, κατάγυμνο ήταν το ξωκλήσι, καθώς όλα τα ξωκκλήσια των Ελλήνων. Μονάχα ένα ξυλόγλυπτο, παλιό, παμπάλαιο τέμπλο. Και μπρος στο Ιερό, κάτω απ' το φαγωμένο τέμπλο, γονατισμένες πάνω στις πλάκες, με σκυφτό κεφάλι, αποτραβηγμένες στη δέησή τους, μονάχες με τον εαυτό τους και με το Θεό, ξιπόλυτες, οι μαυροφορεμένες γυναίκες, που είχαμε δει από μακριά, έψελναν. Η μια διάβαζε τα τροπάρια απ' τη Σύνοψη, οι άλλες, οι αγράμματες, μουρμούριζαν μαζί της. Είχαν ανάψει τα καντήλια, έξω ήταν το πέλαγο, τα "συστήματα των υδάτων" όλα ήταν κατάνυξη κ' ερημιά. Οι γυναίκες λέγαν την Ακολουθία του Μικρού Παρακλητικού Κανόνος:

"Προστασίαν και σκέπην ζωής εμής τίθημι σε, Θεογεννήτορ Πάρθενε, συ με κυβέρνησον προς τον λιμένα σου". "Διάσωσον από κινδύνων τους δούλους σου, Θεοτόκε, ότι πάντες μετά Θεόν εις σε καταφεύγομεν".

Άκουσαν τα βήματά μας, μα ήταν σα να μην είμαστε, μήτε καν γύρισαν προς τα εμάς. Έτσι πάντα: σκυφτές, γονατισμένες, πνιγμένες στα μαύρα, ικέτιδες.

Μας συνεπήρε κ' εμάς το μυστήριο, η κατάνυξη, γινήκαμε σε λίγο μαζί τους ένα, προσευχηθήκαμε κ' εμείς για ό,τι αγαπούμε και για τους ανθρώπους.

Σαν τέλειωσε η παράκληση κ' οι γυναίκες σηκωθήκαν απ' τις πλάκες, ωχρές, γαλήνη ήταν στο πρόσωπό τους πολλή. Μας τριγυρίσανε, είπαν τα δικά τους, είπαμε τα δικά μας. Η μια είχε παιδί σκοτωμένο στον πόλεμο, η άλλη έχει γιο στο στρατό, η άλλη έχει γιο που ταξιδεύει στη θάλασσα. Κάθε χρονιά έχουνε τάμα να πάρουν βόλτα όλο το νησί, με τα πόδια, ν' ανάψουν τα καντήλια στα ξωκκλήσια. Έτσι ξεκίνησανε και φέτος. Με τα χαράματα πέσαν στο δρόμο απ' τον Πύργο, ξιπόλυτες, κ' η σκόνη σκέπαζε τα σκληρά, τυραγνισμένα πόδια τους. Τώρα, ύστερα απ' τη χάρη της, μετά τη Θεοσκεπάστη, θ' ανηφορίζαν για τ' άλλα τα ξωκκλήσια, κατά τα δυτικά.

Βγάλανε απ' το μμπογαλάκι τους το γιόμα τους, ψωμί σταρένιο, τις μικροσκοπικές ντομάτες της Σαντορίνης, ψαράκια της τράτας τηγανητά. "Αντλησαν" νερό απ' τη μικρή στέρνα, νερό βρόχινο, μας φιλέψαν νερό και ψωμί. Δε θέλαμε να τους το στερήσουμε που το είχαν λιγοστό - το ψωμί και το νερό. Μα επιμένανε να το πάρουμε κοιτάζοντάς μας παρακαλεστικά μες στα μάτια, σαν να το γυρεύαν για χάρη. "Τώρα μας ένωσε η Θεοσκέπαστη", είπαν.

(Από τον Μανόλη Λέκα κι άλλα διηγήματα)

Το πρωί μπήκανε στρατιώτες στο εργοστάσιο(εκεί κρυβόταν η οικογένεια Αξιώτη). Πιάσανε τους άντρες. Διαταγή, λέει, του Νουρεντίν πασά: Όλοι οι άντρες από 18 χρονώ μέχρι 45, θα μείνουν αιχμάλωτοι, να ξαναχτίσουνε ό, τι χαλάσανε! Οι άλλες ηλικίες καθώς και τα γυναικόπαιδα θα φύγουνε με τα βαπόρια.»-Ν' αδειάσει ο τόπος απ' τους γιουνάνηδες!» Καμιά μάνα δε θέλει να παραδεχτεί πως τ' αγόρι της είναι 18 χρονώ. Καμιά γυναίκα πως ο άντρας της είναι κάτω από πενήντα. Κλαίνε, δέρνονται.....

(Από τους Γλάρους)

Το νησάκι που βρίσκεται στα βορινά της Λέσβου, ανάμεσα Πέτρα και Μόλυβο, είναι γυμνό κι έρημο. Δεν έχει όνομα, κι οι ψαράδες που δουλεύουν σ' εκείνες τις θάλασσες το λένε απλά έτσι: «Το νησί». Δεν έχει μήτε ένα δέντρο, εξόν από θάμνους. Τρία μίλια μακριά, τα βουνά της Λέσβου συνθέτουν μια ήμερη αρμονία από γραμμή, από κίνηση και χρώμα. Πλάι σ' αυτή τη σπατάλη το γυμνό νησί με την αυστηρή γραμμή του φαίνεται ακόμα πιο έρημο. Σαν να το είχε ξεχάσει ο Θεός, όταν έχτιζε τις στεριές κι έκανε τις θάλασσες στις επτά πρώτες μέρες του Κόσμου.

Μα από τούτη τη γυμνή λουρίδα της γης μπορείς να δεις, το καλοκαίρι, τον ήλιο να πέφτει μέσα στο ατέλειωτο πέλαγο. Τότε τα χρώματα βάφουν τα νερά κι ολοένα αλλάζουν, κάθε στιγμή, σαν να λιώνουν μες στ' αλαφρά κύματα. Όταν τα βράδια είναι πολύ καθαρά, μπορείς να ξεχωρίσεις τα βουνά

του Άθω να βγαίνουν μέσα απ' το πέλαγο και σιγά πάλι να σβήνουν μαζί με τη νύχτα που έρχεται. Αυτή την ώρα ο μπαρμπα-Δημήτρης, ο μοναχικός κάτοικος του έρημου νησιού, θα κάμει την τελευταία κίνηση που τον ενώνει με τους ανθρώπους και με τη ζωή: θ' ανάψει το φως στο φάρο. Το φως θ' αρχίσει ν' ανάβει, να σβήνει, πάλι, πάλι, στο ίδιο διάστημα αυστηρά, αναπόφευχτα, όπως οι σκοτεινές δυνάμεις της ζωής, η μοίρα του ανθρώπου, ο θάνατος.

Ο γερο-φαροφύλακας τράβηξε τη βάρκα στον άμμο. Τη σιγούραρε καλά, μην τυχόν τη νύχτα γυρίσει ο καιρός και φουσκώσουν τα νερά. Την κοίταξε για τελευταία φορά, πριν πάρει το δρόμο για το φάρο.

— Λοιπόν, πάει κι αυτό το ταξίδι..., λέει σιγά.

Το λέει μονάχος του και σωπαίνει. Το ταξίδι αυτό, στην αντικρινή στεριά, γίνεται μια φορά το μήνα. Πηγαίνει για τις προμήθειές του, για το αλεύρι, το λάδι και για τα γεννήματα που του χρειάζονται. Στην αρχή, σε κάθε ταξίδι, έμενε όλη τη μέρα στο χωριό. Μιλούσε με παλιούς του φίλους, μάθαινε νέα για τη χώρα, για τον κόσμο, αν οι άνθρωποι ήταν σε πόλεμο για είχαν ειρήνη.

Ο τελωνοφύλακας του έδινε το μισθό του.

— Λοιπόν, και τον άλλο μήνα με το καλό, μπαρμπα-Δημήτρη.

Ο γέρος κουνούσε το κεφάλι του κι ευχαριστούσε. — Με το καλό, αν θα 'χουμε ζωή, παιδί μου.

Τις άλλες ώρες, ώσπου να γυρίσει στο «νησί του», τις περνούσε ανεβαίνοντας στη μικρή Παναγιά, στο βράχο με τα εκατό σκαλιά, να κάμει την προσευχή του. Σταύρωνε τα χέρια του μπροστά στο παλιό εικόνισμα, χαμήλωνε το κεφάλι και προσευχόταν για τα δυο αγόρια του, που χάθηκαν στην καταστροφή της Ανατολής, για τους άλλους ανθρώπους, τελευταία για τον εαυτό του.

— Αν ζούνε, προστάτευέ τα, παρακαλούσε για τα παιδιά του. Φύλαγέ τα από θυμό κι από κακή ώρα. Φύλαγέ τα απ' το μαχαίρι...

Μουρμούριζε τους χαιρετισμούς, ό,τι άλλο ήξερε από προσευχή, και τα γερασμένα πόδια του τρέμαν.

— Κι εμένα, καιρός πια είναι να ξεκουραστώ..., έλεγε και βούρκωναν τα μάτια του.

Κατέβαινε τα εκατό σκαλιά κάθε φορά με πιο αλαφρή καρδιά. Στο δρόμο στεκόταν και κοίταζε τα παιδάκια που παίζαν. Τον ξέραν όλα και σαν τον βλέπανε, βάζαν τις φωνές:

— Μπαρμπα-Δημήτρη! Μπαρμπα-Δημήτρη!

Τους αγόραζε φουντούκια και τους τα μοίραζε, κι εκείνα φωνάζαν χαρούμενα:

---Μην αργήσεις να ξανάρθεις, παππούλη! Μην αργήσεις!

Έτσι γινόταν σε κάθε ταξίδι κάθε φορά. Μα όσο τα χρόνια περνούσαν, τόσο ξεσυνήθιζε με τους ανθρώπους. Η ερημιά ολοένα τον κυρίευε, μέρα με τη μέρα, τον απορροφούσε, σαν να στάλαζε μες στην ύπαρξή του τη φοβερή της δύναμη. Σε κάθε ταξίδι λιγόστευε, όσο μπορούσε, τον καιρό που έπρεπε να μείνει στο χωριό για τις δουλειές του.

Έκοψε και το ανέβασμα στην εκκλησίτσα του βράχου.

— Συχώρεσέ με, γιατί πια δεν μπορώ, έλεγε στο Θεό, σαν να είχε κάμει αμαρτία. Παντού μπορώ να σε παρακαλώ, για να βλέπεις πόσο είμαι αδύναμος.

Κι όταν γύριζε στο νησί του, ύστερα από κάθε ταξίδι, έμενε πολύ αργά τη νύχτα, κάτω απ' τα άστρα, να προσεύχεται.

Δε ρωτούσε πια νέα, τι γίνεται στον κόσμο. Δεν ήξερε τίποτα. Όλος ο κόσμος στένευε, μέρα με τη μέρα, γύρω στο έρημο νησί, κι έκλεινε με το βαθύ πέλαγο και με τα χρώματα, σαν έγερνε ο ήλιος

Οι τελευταίοι σύντροφοι που άλλαζε πότε πότε καμιά κουβέντα μαζί τους ήταν ψαράδες που, σαν δεν τους έπαιρνε ο καιρός, άραζαν για λίγο στο νησί του. Μέναν εκεί στην ακρογιαλιά, όπου ερχόταν να σβήσει το κύμα, και λέγαν για τα βάσανά τους και για τη μοίρα τους. Πολλές φορές ξενυχτούσαν εκεί. Τότε, στις μακριές ώρες, ώσπου να χαράξει, όταν οι άλλες κουβέντες τέλειωναν, ερχόταν και η επίσημη ώρα για τα δυο παιδιά του.

— Ποιος το ξέρει..., του λέγαν οι ψαράδες. Μπορεί να ζούνε κι να 'ρθουν, μπαρμπα-Δημήτρη. Έτσι σαν τους γλάρους σου, που γύρισαν.

Δε μιλούσε, δε σάλευε, τα ήμερα μάτια του μένανε στυλωμένα στο βάθος της νύχτας.

— Ναι, μπαρμπα-Δημήτρη, σαν τους γλάρους σου. Έτσι μπορούν να γυρίσουν και να 'ρθουν. Μην απελπίζεσαι.

Οι ψαράδες τότε, μ' αυτή την αφορμή, φέρναν την κουβέντα στους γλάρους του γέρου.

— Αλήθεια, του λέγανε, Πώς μπόρεσες να τους μερώσεις, μπαρμπα-Δημήτρη; Πουθενά δεν ακούστηκε να μερώνουν οι γλάροι...

— Έτσι είναι, παιδιά μου, μουρμούριζε αυτός. Όλα μερώνουν εδώ κάτω. Μοναχά ο άνθρωπος...

Τον ρωτούσαν να τους πει πάλι την ιστορία με τους γλάρους, μόλο που την ξέραν, όπως την ξέραν κι όλοι όσοι ζούσαν στην αντικρινή στεριά. Τα είχε βρει μικρά, μες στους βράχους, δυο γλαρόπουλα αμάλλιαγα ακόμα. Ήταν χειμώνας τότε, τα λυπήθηκε και τα κουβάλησε στο καλύβι του, πλάι στο φάρο. Τα κράτησε και τα μεγάλωσε, ταΐζοντάς τα μικρά ψάρια που έπιανε το δίχτυ

του. Μια μέρα του ήρθε η ιδέα να τους βγάλει από ένα όνομα. «Ε, λοιπόν, εσένα θα σε λέμε...»

Μες στις αναμνήσεις του, μες στην καρδιά του, κείνη την ήμερη ώρα τριγουρίζανε τα δυο παιδικά πρόσωπα, τον καιρό που ήταν πολύ μικρά και τα φώναζε. «Λοιπόν..., εσένα να σε λέμε Βασιλάκη, είπε στο ένα πουλί. Κι εσένα να σε λέμε Αργύρη...»

Έτσι, από τότε άρχισε να τα φωνάζει με τα ονόματα των παιδιών του. Κι οι γλάροι σιγά σιγά τα συνηθίσανε.

Σαν μεγάλωσαν κι ήρθε η άνοιξη, ένα πρωί σκέφτηκε πως είναι αμαρτία να έχει σκλαβωμένα τα πουλιά. Αποφάσισε να τα λευτερώσει. Άνοιξε το μεγάλο καλαμένιο κλουβί κι έπιασε πρώτα το ένα πουλί. Το κράτησε μες στα δυο του χέρια, το χαίδεψε. Αισθανόταν την καρδιά του να είναι πολύ αλαφρή.

«Άιντε, λοιπόν, Βασίλη!» είπε στο πουλί και άνοιξε τα χέρια του, να το αφήσει να φύγει.

Το πουλί πέταξε, έφυγε.

Έβγαλε και το άλλο, το χαίδεψε σαν το πρώτο, το άφησε κι αυτό. Όλα ήταν ήμερα κείνη τη μέρα και η νύχτα που ήρθε ήταν ήμερη. Μονάχα που αισθανόταν να είναι ακόμα πιο έρημος.

Το ίδιο βράδυ είχε αποτραβηχτεί νωρίς, όταν άκουσε στο μικρό παράθυρο της καλύβας αλαφριά χτυπήματα. Πλησίασε και κοίταξε. Δεν το πίστευε. Πετούσε απ' τη χαρά του, σαν να ήταν τα παιδιά του που γύριζαν.

Άνοιξε την πόρτα να μπουν μέσα οι γλάροι.

Από τότε αυτό γινόταν: τα πουλιά φεύγαν το πρωί, ταξιδεύανε ως τις αντικρινές στεριές της Ανατολής, ως πέρα στο Σίγρι, και τα βράδια γύριζαν. Έκαναν κοπάδι μαζί με άλλους γλάρους και πολλές φορές πετούσαν πάνω απ' το ρημονήσι. Αν ήταν χαμηλά, ο γέρος μπορούσε να τους ξεχωρίσει απ'

τα σταχτιά σημάδια που είχαν κάτω απ' τις φτερούγες. Σαν έβγαινε με τη βάρκα κι αυτοί τριγύριζαν εκεί σιμά, χαμήλωναν και τσίριζαν από πάνω του. Τους είχαν μάθει κι οι άλλοι ψαράδες στα μέρη εκείνα. Και σαν τους βλέπανε, φωνάζαν γελώντας:

— Ε, Βασίλη!... Ε, Αργύρη!...

Έτσι περνούσαν οι μέρες στο ρημονήσι. Η μια, η άλλη, αυτή που πέρασε, αυτή που θα 'ρθει. Μια αδιατάραχτη σειρά από μέρες και νύχτες, που δεν είχαν τίποτα να περιμένουν, άλλο απ' το θάνατο.

Μια βραδιά του καλοκαιριού έγινε κάτι ασυνήθιστο. Οι γλάροι δε γύρισαν. Μήτε την άλλη μέρα φάνηκαν, μήτε την άλλη νύχτα.

— Μπορεί να ταξίδεψαν μακριά, συλλογίστηκε ο γέρος, για να ξεγελάσει την ανησυχία του.

Το άλλο πρωί, όπως συνήθιζε, κάθισε στο πεζούλι του φάρου. Κοίταξε το πέλαγο. Μια στιγμή του φάνηκε πως η θάλασσα αυλακωνόταν, κανένα μίλι μακριά, σαν να περνούσαν δελφίνια και παίζαν. Πολλές φορές έβλεπε στ' ανοιχτά να περνούν δελφίνια. Τα παρακολουθούσε να γράφουν τις αργές κινήσεις τους όξω απ' το νερό, πάλι να πέφτουν.

— Δελφίνια θα είναι και τώρα.

Μα σε λίγο είδε καθαρά πως δεν ήταν.

— Άνθρωποι είναι! είπε ξαφνιασμένος.

Κατέβηκε στο ακρογιάλι και περίμενε. Σε λίγο ξεχώρισε πως ήταν ένα αγόρι κι ένα κορίτσι. Κολυμπούσαν πλάι πλάι, με αργές κινήσεις, γεμάτες βεβαιότητα. Και το μικρό κύμα έκλεινε πάνω στο αυλάκι που άφηναν.

Τι να θέλουν;

Δε θυμόταν άλλη φορά να είχαν έρθει κατά κει για κολύμπι άνθρωποι. Κι ύστερα, δε φαινόταν εκεί γύρω καμιά βάρκα, απ' όπου να είχαν πέσει.

Σε λίγη ώρα είχαν φτάσει.

Τα δυο βρεμένα κορμιά τινάζονται απ' τη θάλασσα στ' ακρογιάλι.

Το αγόρι κοιτάζει το κορίτσι μες στα μάτια και τεντώνει τα χέρια του ψηλά.

— Αχ! λέει παίρνοντας βαθιά ανάσα. Τι καλά που ήταν!

Το κορίτσι κάνει την ίδια κίνηση με τα χέρια. Πιο αργά:

— Τι καλά που ήταν!

Ύστερα τρέξαν προς το φαροφύλακα.

— Εσύ 'σαι ο μπαρμπα-Δημήτρης; λέει το αγόρι.

— Εγώ είμαι, λέει με ταραχή. Μπας και σας έτυχε τίποτα;

— Α, μπα! βιάζεται να πει το αγόρι. Είπαμε χτες να κάνουμε αυτό το ταξίδι με τη φίλη μου, και να που ήρθαμε.

— Από πού; ρωτά ο γέρος με απορία. — Μα απ' αντίκρου, απ' την Πέτρα.

Ο μπαρμπα-Δημήτρης δεν ξέρει τι να πει, μουρμουρίζει μονάχα πως δε θυμάται να του είχαν έρθει άλλη φορά ξένοι με τέτοιο ταξίδι. Άρχισαν ν' ανεβαίνουν προς το φάρο.

Περπατούσε πρώτος, τα παιδιά ακολουθούσαν. Δε θα ήταν το καθένα περισσότερο από δεκαοχτώ, δεκαεννιά χρονών. Κι εκείνος βάδιζε μπρος, και τα χρόνια βάραιναν στους ώμους του, σαν να του ζητούσαν την ευθύνη, γιατί δεν τ' άφηνε να ξεκουραστούν.

Κάθισαν στο πεζούλι του φάρου. Μπροστά τους το Αιγαίο ακύμαντο, ο ήλιος έτρεμε πάνω του.

— Από πού έρχεστε; ρώτησε ο γέρος.

— Σπουδάζουμε στην Αθήνα, είπε το κορίτσι. Εγώ σπουδάζω χημικός κι ο φίλος μου στο Πολυτεχνείο.

— Α, αλήθεια!... Μουρμουρίζει ο γέρος χωρίς να καταλαβαίνει.

— Έχεις πάει καμιά φορά στην Αθήνα, παππούλη; Ρωτά το κορίτσι.

— Όχι. Ποτές.

— Θα το ήθελες τώρα;

Η φωνή του είναι σιγανή, μόλις ακούεται:

— Όχι, παιδί μου. Τώρα είναι αργά.

— Θα είσαι πολύ μονάχος εδώ, παππούλη.

— Είμαι πολύ μοναχός, παιδί μου.

Σώπασαν. Πέρασε λίγη ώρα. Ψηλά πέρασε ένα κοπάδι γλάροι. Ο γέρος σηκώνεται και μπαίνει στο καλύβι να φέρει γλυκό. Απ' το μικρό παράθυρο μπορεί να βλέπει τα δυο παιδιά, έτσι που είναι ξαπλωμένα. Στα κορμιά τους και στα πρόσωπά τους τρέμουν ακόμα στάλες απ' τη θάλασσα. Ο ήλιος τα έχει ψήσει αλύπητα, είναι κει σαν δυο αγάλματα από μπρούντζο που τα ξέβρασε το πέλαγο — μια θεότητα της υγείας και μια θεότητα της νεότητας. Τα μαύρα μαλλιά του κοριτσιού πέφτουν πάνω στους ώμους του και στα μεγάλα μαύρα μάτια του σαλεύει βαθύ φως.

...Έτσι απλά και ήμερα είναι όλα στο ρημονήσι αυτή την ιερή ώρα. Έτσι ήμερα είναι και μες στην καρδιά του γέρου ανθρώπου. Είναι πλημμυρισμένος, τούτο το καλοκαιρινό πρωινό, είναι βουρκωμένος. Αυτή η απρόοπτη τρυφερότητα που ήρθε να ταραξει την ερημιά του, τα ακίνητα νερά...

— Παππούλη, να 'ρθουμε κι εμείς μέσα; του φωνάζει απ' έξω το κορίτσι.

— Έρχομαι εγώ, έρχομαι! Λέει παραγμένος.

Τους έφερε γλυκό, αμύγδαλα, κρύο νερό.

— Δεν έχω τίποτα άλλο..., μουρμουρίζει, σαν να θέλει να τον συχωρέσουν.

— Κάθισε, κάθισε, παππούλη, — τον πιάνει το κορίτσι απ' το χέρι να καθίσει πλάι του.

Κάθισε.

— Ελάτε και αύριο, τους λέει δειλά. Θα ψαρέψω για σας τη νύχτα. Αύριο φεύγουμε, απαντά το κορίτσι με λύπη. Κρίμα, τόσες μέρες που ήμαστε εδώ να μην ερχόμαστε! Είσαι πάντα έτσι έρημος, παππούλη;

— Πάντα, παιδί μου.

— Α. τώρα καταλαβαίνω τι ήταν οι γλάροι..., μουρμουρίζει το αγόρι.

— Ναι, παιδί μου, αυτό είναι. Η ερημιά.

— Θα πρέπει να τους συχωρέσεις, παππούλη, λέει πάλι το αγόρι σε λίγο. Αν ήξεραν, δε θα το έκαναν ποτέ.

Ο γέρος δεν καταλαβαίνει. Στέκει με απορία.

— Για ποιους λες, παιδί μου;

—Γι' αυτούς που σκοτώσαν τους γλάρους σου λέω, μπαρμπα-Δημήτρη. Είναι φίλοι μας.

Καταλαβαίνει τα γόνατά του να τρέμουν, η καρδιά του χτυπά.

— Τους σκοτώσαν είπες;

— Α, δεν το ήξερες ακόμα;...

Το παιδί δαγκάνει τα χείλια του, μα είναι αργά. Του λέει την ιστορία: πως κυνηγούσαν, όλη η νεολαία, ύστερα κατεβήκαν στην ακρογιαλιά· οι δυο γλάροι χαμήλωσαν απ' το άλλο κοπάδι, ο φίλος τους τράβηξε εκεί σιμά, γνώρισαν τις σταχτιές φτερούγες.

Ο γέρος ακούει, ακούει, — δεν είναι τίποτα, δυο γλάροι ήταν.

— Δεν ήξεραν, παππούλη..., λέει με θερμή φωνή το κορίτσι, συγκινημένο απ' τη βουβή λύπη που βλέπει στο γερασμένο πρόσωπο. Δεν ήξεραν...

Κι εκείνος κουνά μόλις, αργά, το κεφάλι του, συγκατανεύοντας:

- Ναι, ναι, παιδί μου. Δε θα ξέραν...

Αρκετή ώρα πέρασε.

— Πρέπει να φύγουμε, λέει το αγόρι. Το κορίτσι σηκώνεται. Να φύγουμε.

Πηγαίνουν μπροστά, ο γέρος έρχεται λίγο πίσω τους. Φτάσαν στην ακρογιαλιά.

— Σε χαιρετούμε, παππούλη, λέει πρώτο το κορίτσι.

Πιάνει το χέρι του, σκύβει να το φιλήσει. Κι αυτός της χαϊδεύει τα μακριά μαλλιά.

— Να σας βλογά ο Θεός, μουρμουρίζει συγκινημένος.

Έφυγαν. Παρακολουθεί πολλή ώρα το μικρό αυλάκι που κάνουν τα κορμιά τους στη θάλασσα. Όσπου όλα σβήνουν απ' τα μάτια του. Και το πέλαγο είναι πάντα έρημο Και ατελείωτο.

Νυχτώνει. Έχει καθίσει στο πεζούλι, σι ώρες περνούν. Όλα περνούν απ' τα θολωμένα μάτια του: τα μικρά του τα χρόνια, τα παιδιά που μεγάλωσε και χάθηκαν, οι άνθρωποι που τον πικράνανε. Όλα περνούν κι όλα σβήνουν. Και τα δυο παιδιά κι ένα κοπάδι γλάροι που πετούν ψηλά. Δυο γλάροι έχουν σταχτιές φτερούγες. Κι αυτοί περνούν και χάνονται. Δεν είναι πια να γυρίσει

τίποτα. Έχει χαμηλώσει το κεφάλι και τα δάκρυα στάζουν στην ξερή γη. Από πάνω του το φως του φάρου ανάβει, πάλι, πάλι, στο ίδιο διάστημα, αυστηρά και αναπόφευχτα, όπως οι σκοτεινές δυνάμεις της ζωής, η μοίρα του ανθρώπου, ο θάνατος.

(Από το Μυθιστόρημα των Τεσσάρων)

Εμείς οι Έλληνες αγέλη, κύριε λοχαγέ; Είμαστε μόνο ένας φτωχός λαός, φτωχός και περήφανος και τίμιος μέσα σε όλη την ιστορία του, που πολέμησε με τα νύχια και με τα δόντια για την λευτεριά και για την αξιοπρέπεια του ανθρώπου... .

Ένα βράδυ της είπα: “Μανούλα, άκου τι τριζόνια πολλά που τραγουδούν απόψε!” Κι εκείνη μου απάντησε: “Κόρη μου, είναι η βραδινή προσευχή που κάνουν κι αυτά τα μικρούλια ζουζουνάκια στον Ύψιστο, που τα δημιούργησε”...-Από κείνα τα χρόνια έχω να κάνω την προσευχή μου στο Θεό. Εννοώ αληθινή προσευχή. Δηλαδή να πιστεύω πως ο Θεός μ’ακούει όταν του μιλώ

(Από το Νούμερο 31328)

Ο αξιωματικός βλέπει με το φως και τραβά ένα δικό μας όξω απ’ τη γραμμή, στο πλάι. Τον κοιτάζει, γελά, ύστερα προχωρεί παρακάτω. Τραβά άλλον ένα. -Κι εσύ, παλιόσκυλο! λέει. Άλλον ένα. Το φως, ο στρατιώτης με τη λάμπα, πλησιάζει ολοένα στο μέρος μας. Αυτό το φως λάμπει σα να έχει μια φοβερή υποχρέωση -έτσι, να πρέπει. Μια γρήγορη στιγμή αναρωτιέμαι αν διαλέγει μικρούς για μεγάλους. Μα βλέπω πως παίρνει ανακατωτά, απ’ όλα τα τσεσίτια. Στο μεταξύ το φως έφτασε. Είναι μπροστά μου. Αισθάνομαι τα μικρά μου χρόνια απροφύλαχτα, έτσι στήθος με στήθος. Η ανάσα κόβεται. Το χέρι του αξιωματικού απλώνεται να με τραβήξει. Μα την ίδια ακριβώς στιγμή, μια τιποτένια στιγμή, τακ, ο αξιωματικός παραπάτησε απ’ το μεθύσι. Γελά. Κάνει προσπάθεια να ισορροπήσει, αλλά με την κίνηση τούτη η θέση του αλλάζει κατά δυο πόντους. Δυο τιποτένιοι πόντοι. Το χέρι του πέφτει ίσα πάνου στον

καπετάνιο, δίπλα μου. Ανασαίνω βαθιά. Α, εκεί βαθιά είναι μια σκληρή χαρά, μια τέτοια σκληρή χαρά...

Κοντεύαμε σ' ένα ρέμα. Ακούμε μίαν εξαντλημένη γυναικεία φωνή που καλούσε. Κοιταχτήκαμε μες στα μάτια. Μας τράβηξαν προς τη φωνή. Σε λίγο τη βρήκαμε. Ήταν μια χριστιανή. Τα φουστάνια της ήταν κομμένα, πεταμένα δίπλα, απ' τη μέση και κάτω σχεδόν γυμνή. Οι δυο γυναίκες που είχαμε μαζί μας έτρεξαν κοντά της, μα οι στρατιώτες τις εμπόδισαν. Στέκαμε κάμποσα μέτρα αλάργα, και κοιτάζαμε. Ο αρχηγός του αποσπάσματος τη ρωτούσε να μάθει. Ήταν σε μια προηγούμενη αποστολή. Αυτή ήταν ετοιμόγεννη, απόβαλε, την παράτησαν εκεί να τυραννιστεί ώσπου να πεθάνει. Πάνου στα χαμόκλαδα πηχτά κομμάτια αίμα γυάλιζαν στον ήλιο σα γιούσουρο. Ο λοχίας έφτυσε με αηδία. Η γυναίκα τραβούσε ένα στρατιώτη απ' το πανταλόνι, να τη σκοτώσει. Αυτός γύρεψε διαταγή. Του είπαν να μην την πειράξει. Έτσι την αφήσαμε ζωντανή και προχωρήσαμε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

001. Αθανασιάδης- Νιόβας, Γ. κ.ά. *Αφιέρωμα στον Ηλία Βενέζη και στη Μικρασιατική καταστροφή*. [χ.τ.]: [χ.ε.], [19--;].
002. Του Ιδίου, Γεώργιος. «[Χωρίς τίτλο].» *Τα τριάντα χρόνια στα γράμματα του ακαδημαϊκού Ηλία Βενέζη*. 1.1 [1959] :21-23.
003. Αλιβιζάτου, Λιλή. *Από τα παιδιά του πολέμου στο κόσμο των παραμυθιών*. Αθήνα: Εστία, 2007.
004. Βαλέτας, Γιώργος. Βενέζη Ηλία, Εκ Βαθέων [Η Επιβίωση της Προσφυγιάς] (*Από το Βιβλίο του "Μικρασία Χαίρε"*). [χ.τ.]: [χ.ε.], [χ.χ.].
005. Του Ιδίου. *Ο μαρτυρικός θριαμβικός ανήφορος του Ηλία Βενέζη*. [χ.τ.]: [χ.ε.], [χ.χ.].
006. Βενέζης, Ηλίας. *Αιγαίο*. Αθήνα: Εστία, c1967
007. Του Ιδίου. *Αιολική Γη*. Αθήνα: Εστία, c1969.
008. Του Ιδίου. *Αμερικάνικη Γη*. Αθήνα: Εστία, [19--;].
009. Του Ιδίου. *Άνεμοι*. Αθήνα: Εστία, [19--;].
010. Του Ιδίου. *Αργοναύτες*. Αθήνα: Εστία, c1962.
011. Του Ιδίου. *Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός*. Αθήνα: Εστία, c1981
012. Του Ιδίου. *Αρχιπέλαγος*. Αθήνα: Εστία, c1969
013. Του Ιδίου. *Γαλήνη*. Αθήνα: Εστία, c1971.
014. Του Ιδίου. *Εμμανουήλ Τσουδερός*. Αθήναι: [Ακαδημία Αθηνών], 1966
015. Του Ιδίου. *Έξοδος*. Αθήνα: Εστία, c1964
016. Του Ιδίου. *Εφταλού*. Αθήνα: Εστία, c1972
017. Του Ιδίου. *Η Θεοσκέπαστη*. [χ.τ.]: [χ.ε.], [χ.χ.].
018. Του Ιδίου κ.ά. *Η Τέχνη του Ν. Χατζηκυριάκου Γκίκα*. [χ.τ.]: [χ.ό.], 1973.
019. Του Ιδίου. *Μικρασία, Χαίρε*. Αθήνα: Εστία, c1974
020. Του Ιδίου. *Μπλοκ C ιστορικό δράμα*. Αθήνα: Οι φίλοι του βιβλίου, c1946.
021. Βενέζης, Ηλίας. *Ο Μανόλης Λέκας κι άλλα διηγήματα*. Αθήνα: [χ.ό.], 1928.
022. Του Ιδίου. *Οι γλάροι*. [χ.τ.]: [χ.ε.], [χ.χ.]
023. Του Ιδίου. *Οι νικημένοι*. Αθήνα: Εστία, [19--;].
024. Του Ιδίου. *Ωρα πολέμου*. Αθήνα: Εστία, c1969
025. Του Ιδίου. *Το καΐκι του Θησείου και άλλες ιστορίες για μικρούς και μεγάλους*. Αθήνα: Εστία, c1969
026. Του Ιδίου. *Φθινόπωρο στην Ιταλία*. Αθήνα: Εστία, c1971.
027. Σύνδεσμος Φιλολόγων Ν. Λέσβου. *Φ. Κόντογλου, Η. Βενέζης, Ασήμ. Πανσέληνος. Μυτιλήνη: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ν. Λέσβου, 2005.*
028. <http://www.books.gr/ViewAuthor.aspx?AuthorId=10684>
